

SPANNING

**STRIJD OM DE
PUBLIEKE SECTOR**

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP
Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 12, nummer 7, september 2010

STRIJD OM DE PUBLIEKE SECTOR

In de publieke sector werken mensen in dienst van de overheid of semi-overheid. Dat zijn ambtenaren die werken voor het rijk, de gemeenten, provincies, waterschappen en bijvoorbeeld de politie, maar ook al die mensen die zich nuttig maken bij onderwijsinstellingen, bibliotheken en zorginstellingen. Ook bedrijven die volledig eigendom zijn van de overheid vallen eronder.

De publieke sector werkt rechtstreeks in het belang van de bevolking. Vrijwel iedereen vond tot voor kort dat de bevolking daarop rechtstreeks invloed moet kunnen uitoefenen. Het gaat immers om onze veiligheid, goed onderwijs, betrouwbare gezondheidszorg of het bewaken van ons cultureel erfgoed. De wijze waarop deze werkzaamheden gebeuren is een politieke zaak. Als onze volksvertegenwoordigers vinden dat schilderijen moeten worden bewaard en toegankelijk zijn voor de bevolking, dan gebeurt dat ook. Wat het ook kost.

Dat zijn geen zaken die door particuliere ondernemers kunnen worden uitgevoerd. Die hebben geld verdienen als doel en het middel daartoe is het maken van punaises, auto's, viersterren-gerechten, condooms of zeewaardige jachten. Dat kunnen ze heel goed. De overheid moet ze daarbij trouwens streng controleren op kwaliteit en veiligheid. Ongeveer dertig jaar geleden bedachten rechtse economen en politici dat het maar eens afgelopen moest zijn met het oprukken van de overheid. Ze hadden net een golf van verzet onder de bevolking achter de kiezen en veel moeten inleveren. De economische crisis grepen ze aan om terug te slaan. Links werd in de verdediging gedrongen en ze lanceerden een ideologisch offensief waarin ze iedereen ervan probeerden te overtuigen dat de markt vrijwel alles beter kan dan de overheid. Hun neoliberale gedachtegoed werd enthousiast omarmd door rechtse partijen, kapitalisten en uiteindelijk zelfs door sociaal-democratische partijen. Het resultaat was dat de overheid taken afstiet en bedrijven verkocht om snel geld binnen te halen.

De publieke sector was in gevaar. De gezondheidszorg werd voor een deel geprivatiseerd, de spoorwegen en de levering van gas en elektriciteit helemaal. Sommigen wilden zelfs politietaken in particuliere handen geven. De privatisering leidde er ook toe dat topbestuurders die vroeger een zeer goed ambtenarensalaris ontvingen, nu ongehinderd flink in de kas kunnen graaien. Voor het gewone personeel geldt dit uiteraard niet, dat merkt eerder de negatieve gevolgen van de veranderingen. De SP begon vorig jaar met een reeks onderzoeken onder dat personeel. In deze Spanning besteden we daar aandacht aan. Ronald van Raak beschrijft waarom het belangrijk is dat we die onderzoeken doen (p.3-4). Ineke Palm, betrokken bij een aantal van de onderzoeken, laat zien hoe je ze uitvoert en welke problemen je kunt tegenkomen (p.5-8). Sjaak van der Velden maakte een kort overzicht van de inhoud van de tot nu verschenen onderzoeken (p.9-12). Dennis de Jong geeft aan hoe we ondanks onze bezwaren tegen sommige regels uit Brussel, er ook ons voordeel mee kunnen doen (p.13-14). In Oost-Europa is na de val van de muur een groot deel van de publieke sector geprivatiseerd. Arjan Vliegthart laat zien dat het ook daar niet allemaal rozengeur en maneschijn is (p.15-17).

De ene dag lees je in de krant dat de crisis bijna voorbij is, een dag later dat ze nog steeds voortwoedt. Geert Reuten beschrijft de achtergronden van de crisis en dat stemt niet vrolijk (p.18-20). Een boekbespreking, het Rijke Rooie Leven en de Opinie van Renske Leijten maken deze Spanning compleet.

INHOUD

- 3** STRIJD OM DE WAARHEID
- 5** ZONDER ONDERZOEK GEEN RECHT VAN SPREKEN
- 9** WERKNEMERS IN DE PUBLIEKE SECTOR AAN HET WOORD
- 13** ENKELE LICHPUNTJES UIT BRUSSEL
- 15** PRIVATISERING IN HET VOORMALIGE OOSTBLOK
- 18** EINDE CRISIS NOG NIET IN ZICHT
- 21** LINKS: PVDA, SP EN GROENLINKS
- 23** HET RIJKE ROOIE LEVEN
- 24** OPINIE

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP
Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65
3032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 40
F (010) 243 55 67
E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65
2032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 35
F (010) 243 55 66
E spanning@sp.nl

Redactie

Diederik Olders
Sjaak van der Velden

Tekstredactie

Daniel de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Antoni Gracia

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Foto cover

Suzanne van de Kerk

STRIJD OM DE WAARHEID

Tekst: Ronald van Raak

Door werknemers aan het woord te laten brengt de SP de werkvloer in de Tweede Kamer. Dat geeft ons een voorsprong in het debat en een uitstekend instrument om de strijd te winnen.

Eind juni steunde de meerderheid van de Tweede Kamer mijn voorstel om de bezuinigingen op de politie terug te draaien. De minister van Binnenlandse Zaken had samen met de korpschefs plannen gemaakt om honderden miljoenen euro's te bezuinigen. Op papier zijn er voldoende agenten in Nederland. Door die efficiënter te laten werken dacht de regering flink te kunnen korten, zonder dat dit ten koste zou gaan van het blauw op straat. De praktijk is echter heel anders. Op elk politiebureau dat wij bezoeken is een tekort aan agenten, kunnen de werkroosters nauwelijks worden gevuld en blijkt dat belangrijke zaken op de plank blijven liggen. Elke agent verzekert ons dat als we nu nog eens gaan bezuinigen, de veiligheid in de buurt in gevaar komt. Ook tijdens debatten over het onderwijs, de zorg of de jeugdzorg blijkt dat er een diepe kloof bestaat tussen de waarheid van de ministeries en de werkelijkheid van de werkvloer.

Debatten in de Tweede Kamer worden meestal gevoerd op basis van informatie van de ministeries. Zij laten onderzoeken doen, zij leveren cijfers en geven hun analyses. Daarmee bepaalt de minister grotendeels de richting en de uitkomst van het debat. We spreken dan over de problemen die hij ziet en de oplossingen die hij heeft bedacht. Maar de informatie van de ministeries sluit zelden aan op de belevingswereld van de mensen op de werkvloer. Mensen melden problemen bij leidinggevenden en die geven dit weer door aan hún leidinggevenden. Managers geven informatie door aan managers. Ambtenaren geven informatie door aan ambtenaren. En iedereen spiegelt de zaken een beetje mooier voor dan ze werkelijk zijn. Soms is het niet eens onwil van een minister. Maar dan weet de politiek verantwoordelijke werkelijk niet met welke problemen mensen te maken hebben, omdat de minister door belanghebbenden niet goed wordt geïnformeerd.

De onwetendheid van bestuurders is echter een zelfgekozen onwetendheid. Het is echt niet zo moeilijk om mensen zelf te vragen hoe het zit. De SP-fractie heeft vanaf het begin veel contacten gezocht met de mensen op de werkvloer, om direct van hen te horen hoe landelijk beleid in de praktijk uitpakt. Door zelf grootschalige enquêtes te houden is de SP er de laatste jaren nog beter in geslaagd om de werkelijkheid van de werkvloer naar de Tweede Kamer te brengen en daar de problemen van de mensen en hun oplossingen te bespreken. Nadat de SP onderzoek had gedaan onder agenten werden de uitkomsten in de media flink uitgemeeten. Toen werd pas duidelijk welke desastreuze gevolgen de bezuinigingen zouden hebben. Ook andere partijen in de Tweede Kamer merkten dat de informatie van het ministerie niet klopt. Tijdens de Kamerdebatten gingen Kamerleden steeds vaker verwijzen naar ons politieonderzoek en kwam de minister steeds vaker in het nauw. Dat heeft er uiteindelijk toe geleid dat de Tweede Kamer het voorstel van de SP heeft gesteund om de bezuinigingen op de politie stop te zetten.

Foto: Daniel Cohen

Van de werkvloer komen juiste ideeën

MEER MASSA VOOR DE MASSALIJN

De SP heeft een lange traditie van publieksonderzoek. In 2003 deed het Wetenschappelijk Bureau een onderzoek onder migranten. In 'Hoe gaat het? Turkse en Marokkaanse Nederlanders aan het woord' hebben leden van de partij ongeveer 500 mensen persoonlijk bezocht en geïnterviewd. We wilden niet over, maar met migranten spreken, over de problemen die zij tegenkomen en hoe zij denken dat de integratie het beste kan verlopen. Dit soort onderzoek ligt in het verlengde van het politieke werk dat afdelingen altijd al doen: mensen opzoeken, hun problemen analyseren en samen oplossingen bedenken. En mensen mobiliseren om in actie te komen, zodat ze hun eigen situatie kunnen verbeteren. Dit wordt wel de 'massalijn' genoemd, een manier van politiek voeren samen met de mensen die het betreft. Deze vorm van politiek gaat uit van de kennis en kunde die mensen zelf hebben en kan altijd rekenen op de steun van de betrokkenen.

De SP heeft vooral veel onderzoeken gedaan onder werkers in de zorg. Tussen 2002 en 2004 deden we onder de titel 'Waar een rijk land arm in is' drie onderzoeken onder werkers in de gehandicapten- en ouderenzorg. Waar een rijk land arm in is, deel 1, 2 en 3; 2002-2004) onder werkers in de gehandicapten- en ouderenzorg. In 2005 verscheen 'Stop uitverkoop fysiotherapie: verslag van een peiling onder fysiotherapeuten over de gevolgen van de pakketmaatregel en de marktwerking in de fysiotherapie'. In 2007 werden huisartsen geënuquêteerd over kleinschalige

huisartsenzorg, in 'Huisartsenzorg dichtbij: pleidooi voor meer kleinschaligheid en betere bereikbaarheid.' In 2007 en 2008 deden we, onder de titel 'Wmo in uitvoering', drie onderzoeken onder medewerkers van de de thuiszorg: Wmo in uitvoering deel 1,2 en 3. In 2008 werd een enquête gehouden onder jeugdartsen: 'Kansen voor alle kinderen? Een onderzoek naar de Jeugdgezondheidszorg van 0-4 jaar', in 2009 vervolgd door 'Kansen voor alle kinderen II? Een onderzoek naar de Jeugdgezondheidszorg van 4-19 jaar'. Een heel grootschalig onderzoek is 'De GGZ ontwricht: een praktijkonderzoek naar de gevolgen van het nieuwe zorgstelsel in de geestelijke gezondheidszorg', dat in 2008 verscheen en waaraan ruim 5.000 medewerkers in de geestelijke gezondheidszorg hebben deelgenomen.

Het onderzoek op het gebied van de zorg is vooral gedaan door Agnes Kant, samen met Ineke Palm van het Wetenschappelijk Bureau. Mede door deze onderzoeken kon de SP een tegenwicht bieden aan de informatievoorziening vanuit het ministerie en een eigen stempel drukken op de debatten over de gezondheidszorg. De voorstellen die de SP deed, sloten aan bij de praktijk van de werkvloer en werden ook gedragen door de mensen die ermee moeten werken. Deze enquêtes hebben niet alleen de praktijk van de zorg in de Tweede Kamer gebracht, maar ook de mensen in de zorg meer betrokken bij de politiek. Eind 2004 is door Agnes Kant samen met vijftig prominenten in de zorg het comité Zorg Geen Markt opgericht, dat inmiddels is uitgegroeid tot een breed comité van bijna 15.000 medewerkers in de zorg, van mensen in de thuiszorg tot prominenten met een verschillende politieke achtergrond vanuit diverse politieke richtingen. Dit comité probeert de politiek een spiegel voor te houden van de gevolgen van het beleid, door middel van onderzoek, handtekeningenacties en manifestaties.

DE STAAT VAN DE PUBLIEKE SECTOR

Onderzoeken kunnen ook worden gedaan onder heel specifieke doelgroepen. Emile Roemer deed in 2009 onderzoek onder binnenschippers: 'De schipper aan het woord'. Als gevolg van de economische crisis zijn veel binnenschippers in de financiële problemen gekomen. Samen met de betrokkenen zijn voorstellen gedaan om deze beroepsgroep door de crisis te helpen. Het onderzoek onder binnenschippers was onderdeel van een breder onderzoeksproject dat de Tweede Kamerfractie en het Wetenschappelijk Bureau van de SP zijn gestart. Onder de titel 'U aan het woord' zijn onderzoeken gehouden onder leraren, politiemensen, jeugdhulpverleners en gevangenispersoneel. Onlangs verscheen een onderzoek onder huisartsen. Andere beroepsgroepen volgen nog.

Deze onderzoeken onder mensen in vooral de publieke dienstverlening, laten niet alleen de problemen zien in de verschillende sectoren. Doordat de SP zo veel mensen aan het woord heeft gelaten, is ook een goed beeld ontstaan van de staat van de publieke sector. In de onderzoeken komen vaak dezelfde problemen terug. Zoals het wantrouwen van bestuurders, dat leidt tot veel controle en onnodige bureaucratie. Agenten zijn meer dan de helft van hun tijd kwijt aan papierwerk. Gevangenispersoneel heeft geen tijd meer om mensen voor te bereiden op hun terugkeer in de samenleving. Leraren hebben nauwelijks nog iets te zeggen over

het onderwijs en moeten zich voortdurend op papier verantwoorden. Huisartsen wijzen de marktwerking in de zorg af, omdat dit zou leiden tot veel bureaucratie en sturen op geld in plaats van op zorg. De jeugdhulpverleners zien de bureaucratie als de grootste bedreiging voor de hulp aan jongeren en gezinnen.

In ieder onderzoek valt te lezen hoe de overheid misbruik maakt van de goedwillendheid van mensen. Leraren, agenten, zorgverleners en andere mensen in de publieke sector zijn vaak idealisten. Zij zijn dit werk niet gaan doen om zelf veel geld te verdienen, maar omdat zij een bijdrage willen leveren aan de samenleving. Leraren hebben een nauwe band met hun leerlingen. Agenten kijken niet weg als mensen problemen hebben. Medewerkers in de zorg zullen zo goed en zo kwaad als het kan voor zieken blijven zorgen. Medewerkers in de publieke sector zien bestuurders als hun vijand en niet als hun bondgenoot. Politici stellen regels, managers stellen eisen, maar ze beseffen niet wat hun beslissingen betekenen voor de mensen die het werk moeten doen. Slechte beslissingen van bestuurders maken niet alleen het werk moeilijker, maar leiden ook tot onvrede bij de burgers, die hun woede afreageren op de medewerkers, die er ook niets aan kunnen doen.

De enquêtes die de SP houdt onder beroepsgroepen zijn uniek. Geen andere politieke partij heeft tot nu toe zo veel en zo uitgebreid onderzoek gedaan onder werknemers. Aan het politieonderzoek namen 10.000 agenten deel. Aan het lerarenonderzoek deden bijna 3.500 leraren mee. Bijna 2.000 medewerkers van de jeugdzorg deden mee en evenveel huisartsen. En meer dan 500 gevangenismedewerkers. Daarmee geven deze onderzoeken een goed beeld van de werkelijkheid van de werkvloer. Maar al die mensen hebben ook contact gelegd met de SP. De contacten in de zorg zijn verder aangehaald en nieuwe contacten zijn gelegd. Veel gevangenisbewaarders zijn actief in het actiecomité Morgen Moet het Beter. In het onderwijs zijn bijeenkomsten georganiseerd met leraren. Bij de politie is een netwerk opgebouwd van agenten die de Kamerfractie informeren. Duizenden mensen worden op deze manier betrokken bij ons politieke werk.

Ook de afdelingen van de SP kunnen met deze onderzoeken aan de slag. Sommige afdelingen hebben meegeholpen om de enquêtes te verspreiden op politiebureaus, scholen en zorginstellingen. Dit is een mooie manier om contacten te leggen en problemen te bespreken die ook voor de lokale politiek van belang zijn. Onder meer de afdelingen Amsterdam, Breda, Eindhoven, Den Haag, Heerlen, Nieuwegein, Oss, Pekela, Utrecht en Zwolle hebben in het landelijke bestand gezocht naar de agenten in hun afdeling, en op deze manier lokale politieonderzoeken gepresenteerd. Afdelingen kunnen ook zelf enquêtes houden. Bij publieke diensten, maar ook in bedrijven, instellingen en buurten. Je spreekt dan altijd over de problemen die de mensen bezighouden. Je hebt altijd de oplossingen die werken. Samen met mensen onderzoek doen is samen strijden. Dat is de manier om de strijd te winnen.

ZONDER ONDERZOEK GEEN RECHT VAN SPREKEN

DE WERKVLOER OP, HET OPZETTEN VAN ONDERZOEK

Tekst: Ineke Palm, Wetenschappelijk Bureau

Als politieke partij moet je weten wat er onder de mensen leeft. Niet uitgaan van subjectivisme maar goed onderzoek doen om de objectieve werkelijkheid vast te stellen. Die werkelijkheid haal je meestal niet uit ambtelijke stukken maar uit directe contacten met de werkvloer of de mensen om wie het gaat. Zo komen we erachter wat er onder de mensen leeft en hoe het Haagse beleid uitpakt in de praktijk. Er op af dus. Maar hoe?

De contacten van Tweede Kamer en ministerie bestaan nogal eens vooral uit managers of betaalde lobbyisten die de werkelijkheid vaak mooier brengen dan deze is en vaak maar al te gretig met de beleidsmakers meedenken. Ook koepelorganisaties vertegenwoordigen vaak niet de mensen die zij zeggen te vertegenwoordigen. Dat bleek bijvoorbeeld bij de presentatie van het rapport 'De GGZ ontwricht' waar een flinke kloof tussen werkvloer en minister maar ook tussen werkvloer en koepelorganisaties bleek te bestaan (zie www.zorggeenmarkt.nl).

De SP doet dat anders. We gaan de werkvloer op, zoeken de mensen op en gaan in gesprek. Vooral in de zorg hebben we dit al snel uitgebreid tot onderzoeken onder zorgverleners en patiënten. Dat begon in 1998 met een enquête onder consultatiebureau-artsen door het comité Zorg voor Iedereen en werd gevolgd door vele onderzoeken in de verpleeg- en verzorgingshuizen, de gehandicaptenzorg, de thuiszorg, fysiotherapie en huisartsenzorg.

In 2008 is het wetenschappelijk Bureau gestart met enkele grootschalige onderzoeken onder werkers in de zorg. Twee onderzoeken onder jeugdartsen samen met de Vereniging Artsen Jeugdgezondheidszorg Nederland (AJN). In 2008 is samen met het comité Zorg Geen Markt een onderzoek onder werkers in de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) uitgevoerd waar bijna 5400 zorgverleners aan deelnamen. Dit leidde tevens tot het initiatief van Agnes Kant om dergelijke onderzoeken uit te breiden naar de gehele publieke sector.

In dit artikel wordt uitgelegd hoe je zo'n onderzoek doet, hoe benader je de mensen, hoe verwerk je de gegevens en trek je de conclusies. En vooral: wat daarna? Ook afdelingen kunnen op allerlei terreinen onderzoek doen, dus maak gebruik van de tips en vraag gerust advies bij het wetenschappelijk bureau.

STAP 1 DE ENQUÊTE: VAN DE PRAKTIJK NAAR DE PRAKTIJK

– Alles staat of valt met een goede enquête. Hier moet dan ook veel aandacht aan worden besteed. Het belangrijkste is natuurlijk de inhoud. Wat speelt er op de werkvloer. Meestal zijn het SP-kamerlid en de beleidsmedewerker heel goed op de hoogte. Toch is het goed al bij de eerste opzet een aantal sleutelfiguren of contacten van de werkvloer te betrekken. Zij weten niet alleen wat er speelt

maar ook hoe het speelt. Dat leidt tot herkenbaarheid en verhoogt de respons en het enthousiasme van je beoogde doelgroep. Die beseffen dat jij kennelijk weet waarover het gaat. Je toetst vooral wat je in de praktijk al gehoord hebt, van de praktijk naar de praktijk.

- Onze onderzoeken zijn zo objectief mogelijk, we vragen wel gericht naar een aantal zaken die voor ons belangrijk zijn. Denk hier van tevoren goed over na. Waarover wil je wat weten en wat wil je daarmee doen? De vragen en antwoorden moeten ook een basis bieden voor oplossingen van gesignaleerde problemen; we vragen expliciet naar oplossingen. De uitkomsten van de vragen hoeven niet altijd overeen te komen met onze visie of oplossingen. Het is goed te peilen hoe bepaalde zaken liggen en soms kan het ons ook weer op een nieuw spoor zetten of tot nieuwe inzichten brengen.
- Voordat de enquête wordt opgesteld moet je je goed op de hoogte stellen van de situatie, wat zijn resultaten uit eerdere onderzoeken, zijn er harde cijfers bekend? Objectief gaat verder dan wat mensen vinden, en sommige

- aannames van mensen komen niet overeen met de werkelijkheid (zie hiervoor ook punt 5, inleiding en conclusie).
- Het opstellen van een enquête is een vak apart, dus laat een deskundige meekijken naar het opzetten van de vragenlijst. De vragen moeten zo objectief mogelijk zijn en op dezelfde wijze gesteld. De vragen moeten duidelijk zijn en niet voor meerdere uitleg vatbaar. Ook de volgorde van de vragen is van belang. Evenals duidelijkheid over een- of meerkeuze antwoordmogelijkheden en het wel of niet verplicht invullen van vragen. Naast gesloten vragen kun je ook een aantal open vragen opnemen. Mensen willen graag hun verhaal kwijt, daarnaast levert het een schat aan informatie op en soms ook nieuwe zaken en vooral inzichten. Test de vragenlijst uit bij vijf tot tien contacten van de werkvloer om de laatste fouten er uit te halen.
 - Nogmaals: de vragenlijst is de basis van je onderzoek. Het is ontzettend belangrijk hier veel zorg aan te besteden. Je moet het de deelnemer zo makkelijk mogelijk maken en deze moet zich vooral niet ergeren. Onze doelgroepen hebben bovendien vaak al te maken met veel overbodige registratie en tal van vragenlijsten. Het is een grote uitdaging om hier doorheen te komen. Een positief voorbeeld is onze (uitgebreide) huisartsenenquête. Van huisartsen hoorden we dat ze er steeds meer plezier in kregen, hoe verder ze in de enquête kwamen; terwijl ze meestal bij enquêtes er halverwege of al veel eerder schoon genoeg van kregen. Dan heb je een goede enquête gemaakt.

STAP 2 ONLINE: MET DANK AAN ONS WEBTEAM

- We zetten de enquêtes in principe online. De mensen worden via een link naar de enquête gestuurd. Ons webteam heeft na intensief speurwerk een prima programma gevonden dat we voor alle onderzoeken gebruiken: LimeSurvey. Heel gebruiksvriendelijk en met voldoende mogelijkheden voor eenvoudige gegevensverwerking.
- Het is wel heel belangrijk een geheel uitgewerkte en vrijwel definitieve versie van een vragenlijst naar je webmaster te sturen om veel extra werk te voorkomen. Ook moet je heel duidelijk aangeven wat een- of meerkeuzevragen zijn, en wat wel of niet verplichte vragen.
- Aan het begin van het onderzoek moet je over meer zaken nadenken. Bijvoorbeeld of je IP-adressen blokkeert na het invullen van een enquête. Dat doe je om te voorkomen dat mensen meerdere keren dezelfde enquête invullen. Aan de andere kant: wat als mensen bij het aanklikken merken dat de enquête invullen toch behoorlijk wat tijd kost en graag op een beter tijdstip opnieuw willen beginnen. Soms hebben bijvoorbeeld ook twee zorgverleners die bij elkaar wonen samen een computer. Niet blokkeren betekent dat je dubbelingen krijgt. Deze kun je er makkelijker uithalen door een handige combinatie van vragen in het begin te maken (geslacht, leeftijd, aantal jaren werkzaam). Inmiddels is het programma verbeterd en kan een enquête tussendoor worden opgeslagen, een argument minder dus om niet te blokkeren. Het is wel handig voor de geïnteresseerde deelnemers om op het voorblad goede informatie te geven, bijvoorbeeld hoe veel tijd het invullen gemiddeld in beslag neemt. En of en hoe ze een half ingevulde enquête tussendoor op kunnen slaan.

- Nadat de vragenlijst online is gezet, is het heel verstandig nog met enkele mensen te testen om de laatste fouten er uit te halen.
- Of je naast internet ook papieren versies van de vragenlijst rondstuurt, moet je per onderzoek afwegen. Het is veel extra invoerwerk. Maar soms kan het de respons verhogen. Vooral als je een doelgroep hebt die niet veel gebruik maakt van internet of verloren uurtjes heeft op te vullen bijvoorbeeld bij nachtdiensten.

STAP 3 HOE KRIJG JE EEN HOGE RESPONS

- Het gaat hier niet om representatief onderzoek. Laat dat gelijk duidelijk zijn. Het is geen wetenschappelijk onderzoek met steekproeven at random, meestal beschikken we ook niet over de benodigde bestanden hiervoor. We kunnen met ons onderzoek dus geen conclusies trekken voor de gehele (beroeps-)groep. Ons onderzoek geeft de mening van de respondenten die hebben meegedaan. Wel proberen we een zo hoog mogelijke respons te verkrijgen en gebruik te maken van zo veel mogelijk bronnen.
- In de GGZ waren dat naast het bestand van Zorg geen Markt, ook de ondernemingsraden, vakbonden en beroepsverenigingen. Een hoge respons bereik je verder vooral door een goede enquête. In de GGZ hebben we deze gemaakt samen met vier werknemers uit de GGZ van het actiecomité Zorg geen Markt. We bereikten met bijna 5400 deelnemers een respons van circa 10 procent van de totale beroepsgroep in de GGZ. De respons was zo groot omdat er veel onrust bestond in de GGZ naar aanleiding van de invoering van de marktwerking in deze sector. De enquête bleek bovendien naadloos aan te sluiten op de ervaringen van de werkvloer waardoor zeer veel mensen gingen doorsturen naar collega's, er ontstond een sneeuwbaaleffect.
- In het onderwijs was ondanks ruim 3300 deelnemers de respons in relatie tot de totale beroepsgroep nog geen 2 procent.

- In de AWBZ bereikte we met ruim 10.000 deelnemers een respons van circa 4 procent. Ook bij de moeilijk bereikbare groep van gevangenispersoneel wisten we met ruim 550 deelnemers bijna 4 procent van de totale groep te bereiken. Onder de binnenschippers met ruim 600 deelnemers zelfs ruim 8 procent. Onder de jeugdzorg bereikten we met 2558 deelnemers circa 10 procent van de totale jeugdzorg. Onder de politie/agenten met ruim 10.000 deelnemers een respons van bijna 20 procent. Bij de huisartsen was de respons met ruim 1900 huisartsen 22 procent van de totale beroepsgroep (zelfstandige huisartsen en huisartsen in dienst van een huisarts). Hier hebben we naast een beroep op het comité Zorg geen Markt en de Landelijke Huisartsen Vereniging, in tweede instantie alle huisartsen aangeschreven. Dat leidde tot meer dan een verdubbeling van de respons. Opmerkelijk was dat de resultaten hierdoor niet ingrijpend wijzigden.
- Belangrijk is ook om als het even kan samen te werken. Bijvoorbeeld in de enquête onder de artsen in de jeugdgezondheidszorg (JGZ) konden we samenwerken met de jeugdartsenvereniging. Dit leidde tot een zeer hoge respons namelijk 35 tot 40 procent.

- Het is ook belangrijk om te kijken of de onderzoeksgroep vergelijkbaar is met de totale beroepsgroep op een aantal belangrijke kenmerken (geslacht, leeftijd, verstedelijking, verdeling specifieke beroepsgroepen e.d.).
- Dat de onderzoeken werden opgezet door het wetenschappelijk bureau van de SP of een Kamerlid van de SP, kan werkers met een andere politieke oriëntatie ervan weerhouden mee te doen. Toch komen er niet of nauwelijks negatieve reacties. Bij de verspreiding merk je wel dat diverse instellingen niet intern willen verspreiden omdat men niet politiek stelling wil nemen. Er zijn echter geen aanwijzingen dat de betrokkenheid van de SP veel invloed had op de uitkomsten. Dat heeft vooral te maken met de inhoud van de enquête, de betrokkenheid hierbij van mensen uit de beroepsgroep zelf en onze inspanningen om de enquêtes onder de aandacht van een zo groot mogelijk deel van de totale beroepsgroep te brengen. We zorgen er ook altijd voor dat er voldoende ruimte is voor mensen om zowel positieve als negatieve ervaringen te melden.
- De uitkomsten van de onderzoeken blijken veelal in lijn met de uitkomsten van ander onderzoek. Bijvoorbeeld de onderwijsenquête met de uitkomsten van het personeels- en mobiliteitsonderzoek van de overheid (POMO). De mensen die de enquêtes van de SP invullen zijn dus geen extreme mopperaars of mensen die extreem kritisch staan tegenover het gevoerde beleid.
- Er zijn dus allerlei redenen om vertrouwen te hebben dat de informatie die we van de deelnemers aan onze enquête krijgen iets zegt over de hele groep huisartsen, politie-agenten enzovoort. Soms wordt wel de fout gemaakt om dan maar te zeggen dat het onderzoek representatief is. Maar dat is niet hetzelfde; representativiteit vereist meer dan een grote steekproef en vertrouwen.

STAP 4 ANALYSE: DE VERWERKING VAN DE GEGEVENS

- Met behulp van het onderzoeksprogramma kan een eerste overzicht gemaakt worden van de resultaten, de percentages moet je daarbij wel zelf opnieuw berekenen. Het is handig om de antwoorden op alle gesloten vragen in de volgorde van de enquête in tabellen te zetten. Deze kunnen met de vragen worden opgenomen in een bijlage, zodat ook de enquête zelf in het rapport na te lezen is. Zorg wel dat alles is na te rekenen, dus geef percentages én aantallen. Geef ook steeds goed weer hoeveel respondenten een vraag hebben ingevuld, zeker bij meerkeuzevragen. Aan de hand van deze eerste tabellen kun je bekijken welke relaties je uit wilt diepen. Bijvoorbeeld: zijn jonge huisartsen uit de enquête ook bereid tot continue zorg of hoe denken de geënquêteerde wijkagenten over kleinschalige politieposten? Veel kan direct via ons onderzoeksprogramma worden geanalyseerd. Je kunt de gegevens ook uitvoeren naar een spreadsheetprogramma zoals Excel (bijvoorbeeld voor het berekenen van gemiddelden) of naar het statistische analyseprogramma SPSS.
- Bij de analyse hoort ook het verwerken van de antwoorden op de open vragen. De informatie op een open vraag kun je in een aantal belangrijke punten rubriceren. Zoek gelijk een aantal scherpe citaten uit om de resultaten mee te verlevendigen. Die citaten moeten vooral werken om punten te verhelderen en duidelijk te maken.

- Maak tenslotte een logische indeling voor de resultaten. De indeling moet logisch zijn voor de lezer. Zorg ervoor dat je een indeling kiest die relevant is, die aansluit bij de belangrijkste conclusies of welke groepen je wilt aanspreken of de voorstellen die je gaat doen. In de resultaten komen de belangrijkste tabellen, met uitleg en informatie uit de open vragen waaronder enkele mooie citaten.

STAP 5 HOE SCHRIJF IK EEN RAPPORT?

Het gehele onderzoek wordt uitgebracht in een rapport: de agent aan het woord, de leraar aan het woord enz. Een goede basisopzet voor een rapport is als volgt.

- Een voorwoord, het politiek plaatsen van het onderzoek en een woord van dank aan alle deelnemers.
- De samenvatting. Wie heeft wat en onder welke en hoeveel mensen onderzocht en de belangrijkste conclusies en aanbevelingen. Uit de samenvatting moet opzet, belang en resultaat van het hele onderzoek duidelijk worden. Vaak wordt alleen de samenvatting gelezen. Uit een goede samenvatting is bovendien zo een persbericht te schrijven.
- Inleiding. Voorgeschiedenis zodat lezers weten waar het over gaat, hoe het nu werkt en voor zover bekend wat er mis is, eventueel eerdere acties of signalen, eerder onderzoek over dit onderwerp en concrete cijfers. Maak daarbij gebruik van zoveel mogelijk bronnen, zodat je goed beslagen ten ijs komt. Ook het belang van het onderzoek moet hieruit duidelijk worden.
- Opzet. Hoe is het onderzoek uitgevoerd: vragenlijst, verspreiding, respons, vergelijkbaarheid van de onderzoeksgroep met de totale beroepsgroep en hoe de analyse is uitgevoerd.
- Resultaten: zie stap 4
- Conclusies en aanbevelingen. Hierin geef je de politieke duiding van de resultaten en de vertaling naar aanbevelingen. De resultaten rechtvaardigen/ondersteunen of geven aanleiding voor nieuwe SP-standpunten, voorstellen en acties. Vergelijk de resultaten ook met andere bronnen (onderzoeken en objectieve cijfers) en vertaal de resultaten ook met behulp van onze politieke meetlat. Niet alles wat mensen vinden klopt, harde cijfers kunnen sommige beweringen relativeren. Denk bijvoorbeeld aan de door de PVV ingegeven ideeën over de enorme toestroom van moslims en overheersing door islam.
- Bijlagen. Hierin kunnen zaken die niet mogen ontbreken maar niet in de tekst thuishoren (enquête of tabellen gekoppeld aan enquête; afkortingenlijst; belangrijke stukken; noten).

RECHT VAN SPREKEN EN DAN?

Het is heel belangrijk de mensen die hebben meegedaan met je onderzoek goed op de hoogte te houden en te betrekken bij vervolgacties. Laat deelnemers geen maanden wachten tot ze wat van je horen. Bij mensen begint het met het invullen, niet met de presentatie van het eindrapport. Dus bijvoorbeeld een mail tussendoor over de stand van zaken en een mail als het onderzoek is afgerond met de belangrijkste resultaten en waar mensen het rapport kunnen vinden of bestellen.

Vaak werkt een goede enquête mee aan de bewustwording van mensen wat er aan de hand is binnen hun sector. Het is nu zaak mensen bij elkaar te brengen en te organiseren om samen zaken te veranderen.

Wat kun je doen?

1. Een bijeenkomst organiseren voor mensen die hebben deelgenomen aan de enquête Bij de presentatie van het GGZ-rapport kwamen bijvoorbeeld circa 500 mensen. Hier zijn actiepunten opgesteld en later is een actiegroep (vanuit het comité Zorg geen Markt) gevormd. Samen met de vakbonden loopt een petitie tegen de marktwerking in de GGZ, in het najaar is een grote manifestatie gepland. De petitie is inmiddels door ruim 7000 werkers ondertekend. In de jeugdgezondheidszorg is een inhoudelijk sterk minisymposium gehouden dat de jeugdartsen mede inspireerden tot het opstellen van een stevig actieplan. Ook in de jeugdzorg, het onderwijs en voor de binnenschippers zijn er bijeenkomsten geweest.
2. Een actiegroep oprichten. Dat kan het beste direct op de eerste bijeenkomst zoals bij de jeugdzorg is gebeurd: de jeugdwerker aan zet die met een manifest is gestart. In de GGZ is actie door de jeugdartsen zelf opgepakt. Het is wel belangrijk steeds de vinger aan de pols te houden. Blijf werken aan bewustwording, bijvoorbeeld door gezamenlijke opiniestukken en het sturen van nieuwsbrieven. In de GGZ is door mensen van het comité Zorg geen Markt een mailinglist gestart waar 4000 werkers uit de GGZ aan meedoen.
3. Oplossingen die zijn uitgedragen gaan gebruiken of uitwerken. Zo is bijvoorbeeld op aandringen van Krista van Velzen een experiment gestart waarbij een groep hulpverleners alle vrijheid krijgt om vanuit hun kennis/

4. beroepskracht deze mensen te helpen. Dit nadat uit onze onderzoeken bleek dat veel mensen uit de reclassering tussen wal en schip vallen, tussen regels door vallen.
4. Op de politieke agenda zetten. Door het rapport aan te bieden aan minister en Tweede Kamer. Door concrete voorstellen te doen in de Kamer naar aanleiding van de uitkomsten en aanbevelingen. Bij de politie heeft ons onderzoek er mede toe geleid dat de laatste bezuinigingen zijn teruggedraaid. Een mogelijkheid is ook een initiatiefnota te schrijven met alle actiepunten. Dat laatste gebeurt nu voor de huisartsen.
5. Samenwerken afdelingen en Kamerfractie. Afdelingen kunnen bijvoorbeeld lokale resultaten uit het landelijk onderzoek presenteren, in gesprek gaan met de sector en werknemers, lokale acties organiseren of vervolgonderzoek doen. Andersom kunnen onderzoeken vanuit de afdelingen ook munitie voor de Kamerfractie vormen om politieke actie te ondernemen.

Deze vervolgstappen zijn zeer belangrijk, de strijd wordt gewonnen op straat en op de werkvloer, ondersteund en soms afgemaakt door het werk in de vertegenwoordigende organen. Onderzoek is hierbij een belangrijk hulpmiddel ter overtuiging en mobilisatie. Zoals Karl Marx stelde: 'De filosofen hebben de wereld slechts verschillend geïnterpreteerd; het komt er op aan haar te veranderen.'

BETROUWBAARHEID

De onderzoeken 'Aan het woord', worden niet uitgevoerd volgens de statistische regels van representativiteit. Ze zeggen vooral iets over de grote groepen werkers die in het onderzoek zijn betrokken. Toch gaat de waarde van de onderzoeken verder.

Van alle leerkrachten in het basisonderwijs deden 1.893 personen mee aan het SP-onderzoek. Bij de leerkrachten uit het voortgezet onderwijs ging het om 1.440 personen. De conclusies uit het rapport betreffen daarmee 1,6 procent van het basisonderwijs en 1,9 procent van het voortgezet onderwijs. Dat lijkt niet erg veel, maar toch is dit probleem niet zo groot als het lijkt omdat we de cijfers van het SP-rapport kunnen vergelijken met het Personeels- en Mobiliteitsonderzoek (POMO) dat het Ministerie van Binnenlandse Zaken iedere twee jaar doet onder een steekproef van het overheids-personeel. De vraagstelling in dat POMO-onderzoek is iets anders dan in het SP-onderzoek, maar wel vergelijkbaar. Op de vraag hoe tevreden men over het werk was, antwoordde in 2007 ruim 80 procent van het personeel in het basisonderwijs tamelijk of zeer tevreden te zijn, terwijl 10 procent aangaf tamelijk of zeer ontevreden te zijn. In het SP-onderzoek waardeerde 73 procent het werken in het basisonderwijs positief of zeer positief, waartegenover 12 procent negatief of zeer negatief oordeelde. De cijfers van POMO en SP zijn verschillend maar de tendens is hetzelfde; vanuit de grootste groep waardeert het werken in het onderwijs positief. Bij

vragen over de werkdruk is iets vergelijkbaars aan de hand. Op de POMO-stelling 'Ik moet vaak extra hard werken om het werk af te krijgen', antwoordde 64 procent bevestigend en 17 procent ontkende dat dit het geval was. Bij de stelling 'Ik heb vaak meer werk te doen dan ik aan kan' waren de reacties minder uitgesproken: 41 procent was het ermee eens, 29 procent niet. De door de SP ondervraagde leerkrachten in het basisonderwijs bevestigden de stelling 'Ik ervaar een te hoge werkdruk' voor 74 procent, terwijl 8 procent het er niet mee eens was. Deze mensen waren dus duidelijk negatiever dan de door het ministerie ondervraagden, maar trekken wel de lijn door die ook POMO constateerde. Dat onderzoek werd namelijk voor het eerst in 2002 gedaan en toen waren de antwoorden heel wat minder negatief over de werkdruk. Toen ervoer slechts 47 procent dat ze te veel werk op hun bord kregen en was 29 procent het hier niet mee eens. De mensen die de vragen van de SP hebben beantwoord zijn dus zeker geen mopperaars en querulanten, zoals men misschien zou denken bij een open enquête waar iedereen aan mee kan doen. Hun antwoorden zijn in lijn met de antwoorden die de overheid op haar vragen ontving. Maar waarom zouden we dat onderzoek dan nog eens overdoen? Omdat de onderzoeken van Kant, Van Dijk en Smits verder gaan dan die uit POMO. Ze vroegen ook naar wat de ondervraagden zagen als de oorzaken van de ervaren problemen en naar wat die mensen als oplossing zagen.

**DE LERAAR
AAN HET WOORD**

SP. MORGEN MOET HET BETER

**DE SCHIPPER
AAN HET WOORD**

SP. TOEKOMST VOOR DE BINNENVAART

**HET GEVANGENISPERSONEEL
AAN HET WOORD**

SP. MORGEN MOET HET BETER

**DE JEUGDHULPVERLENER
AAN HET WOORD**

SP. VOOR BETER JEUGDBELEID

WERKNEMERS IN DE PUBLIEKE SECTOR AAN HET WOORD

Tekst: Sjaak van der Velden

Hoe zijn de omstandigheden op de werkvloer in de publieke sector? Om daar achter te komen is het een goede methode om die vraag aan de mensen zelf te stellen. Vorig jaar begon de SP met een serie onderzoeken waarbij de mensen van de werkvloer aan het woord kwamen. Hoe zien ze hun werk, tegen welke problemen lopen ze aan en wat zien ze als oplossing voor die problemen? De methode is al oud, maar leek wel vergeten. De SP heeft het weer opgepakt en trekt een aantal duidelijke conclusies. De meeste mensen lopen tegen problemen als bureaucraties aan, maar dat weerhoudt ze er niet van hun werk met liefde te doen.

Socialisten doen al meer dan honderd jaar onderzoek onder de bevolking. In een vorige Spanning (april 2010) is die geschiedenis beschreven. Die onderzoeken hebben twee doelen. Op de eerste plaats maken ze het mogelijk om beter inzicht te krijgen in het wel en wee van beroepsgroepen of de bewoners van bepaalde buurten en wijken. Dat verbeterde inzicht maakt het mogelijk om actie te voeren en in vertegenwoordigende organen zaken aan de orde te stellen. Op de tweede plaats verbeteren socialisten door dergelijk onderzoek hun worteling onder de bevolking. Het contact met mensen verbetert aanzienlijk als we er blijk van geven dat we op de hoogte zijn van hun leven. De SP doet ook zeer geregeld onderzoek en in die traditie startten SP-kamerleden in 2009 de serie 'Aan het woord'.

In de tot nu verschenen delen komen vooral mensen aan het woord die werken in de publieke sector. De volgende delen zijn inmiddels gepubliceerd (tabel 1).

Met uitzondering van de binnenvaart en de huisartsen gaat het om beroepsgroepen waarvan het salaris direct of indirect door de overheid wordt betaald, dus mensen uit de publieke sector. Voor schippers en huisartsen geldt dit niet,

omdat zij over het algemeen als zelfstandige werken; artsen trouwens vaak in een samenwerkingsverband met collega's. Elders in deze Spanning besteedt Ineke Palm uitgebreid aandacht aan de manier waarop deze onderzoeken zijn verricht. Dit artikel behandelt de inhoud. Hoe is het volgens werkers zelf gesteld met de werkomstandigheden in de publieke sector?

BELANGRIJKE CONCLUSIES

Als we de tot nu verschenen onderzoeken naast elkaar leggen, dan is een aantal conclusies onvermijdelijk. In tabel 2 zijn enkele resultaten samengevat. Hierbij moeten we ons wel realiseren dat de vragen in de diverse onderzoeken niet altijd identiek zijn. De antwoorden geven wel een tendens weer.

Een groot deel van alle ondervraagden is van mening dat er sprake is van een te hoge werkdruk en een teveel aan bureaucratie. Ook de arbeidsomstandigheden, inclusief de beloning, kunnen volgens een meerderheid beter; maar dat is slechts voor twee van de beroepsgroepen bekend. Aan de anderen is deze vraag niet gesteld.

We kunnen een belangrijke algemene conclusie trekken. Er bestaat veel onvrede over werkdruk, bureaucratie en

Tabel 1. Overzicht van de verschenen delen in de reeks 'Aan het woord'

Augustus 2009	De leraar aan het woord	Morgen moet het beter (door Agnes Kant, Jasper van Dijk en Manja Smits)
Augustus 2009	Het gevangenis personeel aan het woord	Morgen moet het beter (door Krista van Velzen en Michiel van Nispen)
September 2009	De schipper aan het woord	Toekomst voor de binnenvaart (door Emile Roemer)
November 2009	De agent aan het woord	Morgen moet het beter (door Agnes Kant en Ronald van Raak)
November 2009	De jeugdhulpverlener aan het woord	Voor beter jeugdbeleid (door Marianne Langkamp)
Juni 2010	De huisarts aan het woord	Terug naar de praktijk (door Henk van Gerven en Ineke Palm)

Tabel 2. Enkele conclusies van 'Aan het woord'

	Aantal ondervraagden	Werkdruk te hoog (%)	Te veel bureaucratie (%)	Arbeidsomstandigheden moeten beter (%)	Wil het werk blijven doen (%)
<i>Jeugdhulpverleners</i>	1.898	75	82	onbekend	70
<i>Politieagenten</i>	10.560	81	89	91	56
<i>Leraren</i>	3.333	78	61	65	71
<i>Gevangenispersoneel</i>	568	49	onbekend	onbekend	53
<i>Gemiddeld</i>		71	77	78	63

arbeidsomstandigheden, maar toch wil een ruime meerderheid het werk blijven doen. De mensen in deze vier sectoren zijn dus werkers die ondanks alles het werk de moeite waard vinden. Een heel belangrijk gegeven; ook al zijn de ondervraagde beroepsbeoefenaren kritisch over de ontwikkelingen op de werkvloer, het gaat om mensen die hun werk met hart en ziel doen.

OPLOSSINGSGERICHTE VRAGEN

De vragen die de SP stelt zijn niet gericht op het weten om het weten, maar vormen de basis voor de oplossing van geconstateerde knelpunten. Zoals Marianne Langkamp in 'De jeugdhulpverlener aan het woord' schreef: 'Daarom heeft de SP besloten om onderzoek te doen onder jeugdhulpverleners om in kaart te brengen waar zij in hun dagelijkse praktijk tegenaan lopen en welke opvattingen en ideeën bij hen leven over hoe het anders moet in de jeugdzorg.' Omdat ze niet alleen wilde weten wat er misschien mis is in de jeugdzorg maar ook hoe daar iets aan kan worden gedaan, vroeg ze ook: 'Kent u goede voorbeelden van hoe het anders en beter georganiseerd kan worden in de jeugdhulpverlening?' Dit soort vragen maakte het voor de Kamerleden mogelijk om aanbevelingen voor nieuw beleid te formuleren. Laten we de onderzoeken eens nader bekijken.

1. DE LERAAR AAN HET WOORD

Toenmalig voorzitter van de SP-Tweede Kamerfractie, Agnes Kant, zei bij de presentatie van het onderwijsrapport onder 1.893 leraren: "Met dit onderzoek geven we leraren een stem. Het valt op dat leraren positief zijn over hun vak, maar de hoge werkdruk, de bureaucratie en de schaal-grootte leiden tot veel ergernis. De regering moet veel meer werk maken van kleinschalig onderwijs waarin de leraar centraal staat."

Oplossingen

Het onderwijsbeleid van de minister biedt volgens een meerderheid geen oplossing. Zestig procent vindt dat er onvoldoende mogelijkheden zijn om leerlingen goed onderwijs te geven. Ruim driekwart van de leraren wil kleinere klassen. Daarnaast hebben veel leraren last van een hoge werkdruk en veel bureaucratie. Ook de toename van het aantal zorgleerlingen op reguliere scholen leidt tot veel onrust. Op basis van de gegeven antwoorden kwam de SP tot een aantal aanbevelingen.

- Kleinere klassen
- Versterking speciaal onderwijs, in plaats van zorgleerlingen op normale scholen
- Minder bureaucratie
- Invoering maximale schoolgrootte en een bonus op kleinschaligheid
- Meer inspraak voor leraren

DE ONTVANGST VAN HET RAPPORT

SP-Kamerlid Manja Smits: "In de eerste plaats was het rapport nuttig voor onszelf: meer dan ooit weten we waar leraren tegenaan lopen in hun werk. Maar ook in de Tweede Kamer gaf het rapport de leraar een stem. Na het onderzoek van de commissie-Dijsselbloem over de onderwijsvernieuwingen, sprak elke partij van 'naar de leraar luisteren'. Wij waren de enige die dat echt deden, met als bewijs het rapport. Uit ons onderzoek bleek dat leraren niet zitten te wachten op Haagse ideeetjes. Ze willen gewoon goed onderwijs geven, in kleine scholen, met kleine klassen en met minder zinloze papieren controle. Daarnaast lag in het rapport de basis voor een nieuwe actie, die zich richt tegen het zogenaamde 'passend onderwijs', een verandering die ten koste zal gaan van leerlingen met een handicap. Op basis van het onderzoek wezen wij, als enige partij, deze plannen af. Inmiddels hebben al meer dan vierduizend mensen zich daarbij aangesloten."

passendonderwijspastniet.nl

2. HET GEVANGENISPERSONEEL AAN HET WOORD

Gevangenispen zijn een noodzakelijk kwaad in de maatschappij; ze dienen om mensen te bestraffen maar ook om ze voor te bereiden op een terugkeer in de maatschappij. Uit het SP-onderzoek onder 568 medewerkers van penitentiaire inrichtingen blijkt dat driekwart vindt dat de samenleving onveiliger is geworden door het kabinetsbeleid van de afgelopen jaren. Ook de veiligheid binnen de gevangenisdeuren is verslechterd. Bijna twee op de drie ondervraagde medewerkers bevestigt een toename van agressie en geweld. Van het ondervraagde personeel is 55 procent van mening dat er onvoldoende werk wordt gemaakt van resocialisatie en een succesvolle terugkeer in de maatschappij van de gedetineerden. Intensievere begeleiding van de gedetineerden, zowel binnen de inrichting als na vrijlating in de gemeenten, kan helpen voorkomen dat mensen weer de fout in gaan. Oud-SP-Kamerlid Krista van Velzen pleitte ervoor dat het verblijf in de gevangenis meer gericht wordt op de terugkeer in de samenleving. Er moet meer verslavingsbehandeling aangeboden worden en er moet beter geïnventariseerd worden wat de te verwachten problemen zijn bij terugkeer in de samenleving.

De combinatie van bezuinigingen en meerpersoonscellen leidt tot grote veiligheidsrisico's. Volgens 89 procent van de respondenten is er steeds minder personeel per gedetineerde. Het noodzakelijke contact met gedetineerden om onveilige situaties tijdig te signaleren wordt door deze onderbezetting geminimaliseerd. Het betekent ook dat meerpersoonscellen soms niet met de vereiste twee of meer medewerkers geopend kunnen worden. Van de ondervraag-

den geeft 65 procent aan dat de onveiligheid in de inrichting is toegenomen door de meerpersoonscellen, terwijl 85 procent aangeeft dat de werkdruk hierdoor is toegenomen. De regering moet geen personeel ontslaan, zoals zij nu van plan is, maar zorgen dat de werkdruk omlaag gaat.

Aanbevelingen

- Stop de bezuinigingen
- Meer personeel, niet minder
- Meerpersoonscelgebruik op basis van vrijwilligheid
- Meer aandacht voor resocialisatie

3. DE AGENT AAN HET WOORD

Bijna negen op de tien politieagenten vinden dat zij onvoldoende in de buurt aanwezig zijn. Dit blijkt uit ons onderzoek onder 10.560 politieagenten. Uit het onderzoek blijkt ook dat 81 procent de werkdruk te hoog vindt en 91 procent de arbeidsvoorwaarden niet goed. Ook vreest 89 procent van de agenten dat de bureaucratie zal blijven groeien. Daarnaast zegt 79 procent nog steeds te worden afgerekend op het aantal uitgedeelde bonnen. Maar liefst 40 procent van de agenten overweegt te vertrekken. Treurig, want uit het onderzoek blijkt ook dat de politieagenten trots zijn op hun vak.

Het onderzoek legt verder de diepe kloof bloot tussen de papieren werkelijkheid van het kabinet en de werkelijkheid van de politie op straat. Maar liefst 91 procent van de agenten vindt dat politici onvoldoende kennis hebben over de politie. De minister kreeg een 3,9 als rapportcijfer. Hierover zei Agnes Kant: "Ontluisterend. Ik hoop van ganser harte dat dit onderzoek een aanzet is om naar de mensen te luisteren die het werk moeten doen. Agenten noemden namelijk niet enkel problemen, maar ook oplossingen. Minder bureaucratie, geen verplichte bonnenschrijverij, betere computersystemen, meer politieposten in de buurt. Politici roepen om het hardst dat veiligheid belangrijk is. De bezuinigingen van 190 miljoen euro per jaar moeten daarom nu van tafel."

Aanbevelingen

- Meer investeren in de agenten
- Maatregelen tegen agressie
- Meer veiligheid in de buurt

4. DE JEUGDHULPVERLENER AAN HET WOORD

Ruim zeven op de tien jeugdhulpverleners hebben onvoldoende tijd hebben om het kind voldoende begeleiding te bieden. Dat is een van de uitkomsten van ons onderzoek onder 1898 jeugdhulpverleners. Voormalig SP-Kamerlid Marianne Langkamp: "Doorgeslagen registratiezucht, hoge werkdruk en enorme bureaucratie maken de jeugdzorg inefficiënt. De kerntaak van jeugdzorg is het kind en gezin begeleiden. Als men daar niet aan toekomt dan is er iets goed mis."

Uit het onderzoek blijkt dat het huidige beleid niet heeft geleid tot verbeteringen. Bijna driekwart ervaart een hoge werkdruk en 85 procent wil meer tijd om gezinnen te helpen. Acht op de tien jeugdhulpverleners ziet in de bureaucratie de grootste bedreiging van de jeugdzorg. Langkamp doet op basis van het onderzoek een aantal aanbevelingen. Zo wil zij dat de vrijwillige hulpverlening van Bureau Jeugdzorg wordt ondergebracht bij de Centra

Jeugd en Gezin. Ook pleit ze voor een drastische beperking van registratie en indicatieformulieren. Langkamp: "We moeten drastisch de bezem door deze papierwinkel halen."

Andere aanbevelingen

- Meer tijd om de jeugdige/het gezin te begeleiden
- Jeugdzorg in de wijk
- Geen marktwerking in de jeugdzorg
- Eén financieringsstroom
- Geef de jeugdhulpverlener een stem

DE ONTVANGST VAN HET RAPPORT

SP-Kamerlid Nine Kooiman: "Het mooiste wat wij voor elkaar hebben gekregen, is dat de jeugdhulpverlener eindelijk een stem heeft gekregen in de Kamer.

Het onderzoek is door Marianne Langkamp in 2009 gepresenteerd. Ons onderzoek viel samen met de evaluatie van de Wet op de Jeugdzorg. Dat ook de jeugdhulpverlener hierover een belangrijke mening heeft, werd toen duidelijk én gehoord. In één klap werden we oppositieleider op het gebied van jeugdzorg. Wij hadden immers onderzocht wat er anders kan en moet.

Hierna werd de parlementaire werkgroep jeugdzorg in het leven geroepen, waar Langkamp lid van was. Die werkgroep kwam tot dezelfde conclusie als wij; het moet radicaal anders in de jeugdzorg. Dat de werkgroep tot deze uitkomst kwam, was niet zo vreemd. Als SP kennen wij heel veel mensen van de werkvloer, en mensen die betrokken zijn bij de jeugdzorg. Wij hebben een groot deel van de mensen aangeleverd die door de werkgroep zijn gehoord. Hierdoor, en door ons onderzoek, heeft de rest van de Kamer nu ook zicht op hoe we de jeugdzorg anders moeten organiseren. Dat we dit voor elkaar hebben gekregen, is enorme winst."

5. ANDERE BEROEPSGROEPEN AAN HET WOORD

Er is door de SP niet alleen onderzoek gedaan onder de voorgaande vier beroepsgroepen, maar ook onder huisartsen en binnenschippers. Die lopen soms tegen dezelfde soort problemen aan. Hoewel het bij huisartsen en binnenschippers niet om werknemers in de publieke sector gaat, besteden we daarom toch aandacht aan hun rapporten. Henk van Gerven (Tweede Kamerlid SP): "In december 2009 startte de SP een grootschalige enquête onder de huisartsen van Nederland. Het bleek een schot in de roos. Veel waardering onder de bijna tweeduizend huisartsen die meededen (een op de vijf huisartsen in Nederland). Alles wat hen dwarszat kwam aan bod: de enorme bureaucratie, het tekort aan personeel, de toenemende concurrentie en marktwerking en de tekorten in de ouderenzorg. Het rapport is aangeboden aan de voorzitter van de Landelijke Huisartsen Vereniging (LHV) en kreeg ruime aandacht in Medisch Contact en Huisarts in Praktijk, bladen die een dekingsgraad van bijna 100 procent hebben onder de artsen. Als vervolg op deze enquête wordt nu gewerkt aan een initiatiefnota voor de Tweede Kamer. Daarmee wordt het debat verplaatst van de werkvloer naar het parlement en de regering. Het kabinet zal zich immers moeten uitspreken over de nota. De invloed van het rapport is nu al duidelijk merkbaar in de stellingname van de LHV en het

Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG). In een gezamenlijke brief aan de informateurs en fractievoorzitters wordt de marktwerking ondubbelzinnig afgewezen. In de zorg past immers geen concurrentie, maar is samenwerking geboden.”

DE BINNENSCHIPPER AAN HET WOORD

Op basis van het onderzoek onder 606 binnenvaartschippers kwam de SP met de volgende aanbevelingen.

- Niet afwachten en toekijken hoe de binnenvaartsector verschaalt, maar snel reageren op de gevolgen van de crisis
- Het kabinet moet zo snel mogelijk bodemprijzen invoeren in de binnenvaart
- Het kabinet moet ervoor zorgen dat de Centrale Commissie voor de Rijnvaart terug komt op de eerder opgestelde nieuwe eisen voor binnenvaartschepen
- Het kabinet moet zorgen dat in tijden van crisis oudere schippers eerder met pensioen kunnen gaan
- Binnenvaartschippers moeten in gezamenlijk overleg en samen met brancheorganisaties en sociale partners onderzoeken of de praktische bezwaren ten opzichte van systemen als de toerbeurt en poolvorming kunnen worden weggenomen
- Het kabinet moet zorgen dat er voorlopig geen nieuwe garantiekredieten worden verstrekt ter financiering van nieuwe schepen
- Het kabinet moet ervoor zorgen dat nieuwbouwschepen voorlopig zo veel mogelijk worden opgelegd om de overcapaciteit in de binnenvaart niet verder te laten groeien
- Het kabinet moet zich op alle mogelijke manieren inzetten om een goede toekomst van de binnenvaart veilig te stellen en daarmee de maatschappelijke belangen te verdedigen
- De overheid moet actief de binnenvaart stimuleren
- Er moet bijzondere aandacht komen voor het behoud van kleine schepen

6. OOK LOKAAL

Het werken met enquêtes om een probleem onder de aandacht te brengen, de betrokkenen een stem te geven en die parlementair te vertalen is een belangrijk wapen in handen van de Tweede Kamerfractie. Ook lokale afdelingen kunnen dit middel gebruiken in hun strijd voor een beter en socialer Nederland en doen dat ook. We zullen hier een voorbeeld van bekijken.

Werkvoorziening in Deventer

In 2009 presenteerde de SP-afdeling Deventer haar rapport: ‘Werken aan een socialere werkvoorziening: Resultaten van een SP-enquête onder WSW’ers in Deventer’. In dit rapport over de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW) is bekeken hoe de arbeidsomstandigheden van de WSW’ers zijn en of ze tevreden zijn met hun werk, hun werkgever en de manier waarop de WSW functioneert. Het rapport is gebaseerd op lokaal onderzoek in het kader van een door de landelijke SP opgezet meldpunt. Het landelijke meldpunt ontving vele honderden klachten over het functioneren van de WSW en SP-Kamerlid Paul Lempens baseerde daarop in 2008 ‘Een parel zonder glans: de sociale werkvoorziening volgens WSW’ers; met voorstellen tot verbetering’. De SP-afdeling

Deventer deed het onderzoek over voor haar gemeente. Het onderzoek werd opgezet in de vorm van een meldweek. Via de media werd aangekondigd dat mensen vanuit de sociale werkvoorziening konden reageren. Dit gold voor de arbeidsgehandicapten, maar ook voor medewerkers en managers binnen de sociale werkvoorziening en andere betrokkenen. Men kon per mail, schriftelijk of per telefoon reageren. Mailen kon via een apart mailadres. Voor telefonische reacties werd iedere avond een uur lang een speciaal 06-nummer opengesteld. Daarnaast werd er een enquête opgezet. Bij het opzetten van het onderzoek kon worden geprofiteerd van de ervaringen van andere SP-afdelingen. Bij de vragen zelf en onderaan het enquêteformulier was ruimte voor het plaatsen van op- en aanmerkingen.

Per mail, telefonisch en per post kwamen 24 reacties binnen. De meeste reacties kwamen via de enquêteformulieren. Om deze ingevuld te krijgen, werd in de periode van 24 juni tot en met 3 juli zes keer gepost op een aantal locaties waar WSW’ers werken. Dit leverde 42 ingevulde formulieren op. Een deel van de enquêteformulieren werd ingevuld via internet verstuurd. In totaal leverde de WSW-actie 66 reacties op.

RESULTATEN

Het rapport van Deventer concludeerde: ‘In de enquête-resultaten vallen een aantal lichtpunten op: de meeste WSW’ers gaan met plezier naar hun werk. Over het algemeen zijn WSW-medewerkers tevreden met hun werk. (...) Maar uit de meldingen kwam ook een fors aantal misstanden naar voren.’

Het onderzoek liet zien dat de situatie op veel punten overeenkomt met de landelijke trend, maar dat er ook verschillen zijn. In tegenstelling tot het landelijke beeld steekt Sallcon (dat de WSW in Deventer uitvoert) op een aantal punten gunstig af. Het behoort niet tot de 75 procent van de SW-bedrijven die verlies draait; het behaalde over 2007 en voorgaande jaren winst. Landelijk wordt van de werknemers 17 procent individueel gedetacheerd en heeft 2 procent een begeleid werktraject. In Deventer is van de 951 werknemers 30 procent gedetacheerd en 6 procent van de werknemers is geplaatst op een ‘begeleid-werken-plek’. Een andere landelijke trend is wel zichtbaar bij Sallcon: door het toenemende beroep op de WSW zijn er wachtlijsten ontstaan.

Wat in ieder geval overeenkomt met de landelijke trend, is dat ook hier de meesten plezier hebben in hun werk. Ook al is de uitgangspositie voor mensen in de WSW meestal niet erg rooskleurig, toch gaat 55 procent met plezier naar het werk.

7. ALGEMEEN

De rapporten ‘Aan het woord’ en de tientallen lokale onderzoeken vormen samen een uniek project. Er is geen politieke partij die zo uitgebreid onderzoek doet naar de beleving van mensen van hun werk.

De grote sympathie waarmee diverse organisaties van beroepsgroepen de rapporten hebben ontvangen, bevestigt de waarde van de aanpak van de SP. Ook in het parlement hebben de rapporten hun werk gedaan.

DE PUBLIEKE ZAAK: ENKELE LICHTPUNTJES UIT BRUSSEL

Tekst: Dennis de Jong SP-fractievoorzitter in het Europees Parlement

Foto: Zeng Yi/Xinhua/Gamma

De voorzitter van de Europese Commissie, Jose Manuel Barroso, viert de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon in 2009.

'Het moet van Europa' is een veelgehoord excuus voor de uitverkoop van de publieke zaak. Maar die vlieger gaat niet altijd op. Nederland stond bij het liberaliseren en privatiseren vooraan, terwijl het Europese Grondwetsvoorstel en het vorig jaar aangenomen Verdrag van Lissabon wel degelijk handvatten bieden aan lidstaten om de vrije-markt-trein af te remmen. Dennis de Jong, voorzitter van de SP-fractie in het Europees Parlement, maakt zich er sterk voor om die handvatten dan ook te grijpen.

De geschiedenis van de Europese Unie is een geschiedenis van verdragen. In 1992 namen in Maastricht de lidstaten van de toenmalige Europese Gemeenschap het zogeheten Verdrag betreffende de Europese Unie aan. Daarmee werd de basis gelegd voor de huidige Europese Unie, met een gemeenschappelijke interne markt en de euro als gezamenlijke munteenheid. In de oorspronkelijke doelstelling van de interne markt stonden behalve concurrentie ook samenwerking en solidariteit genoemd, maar daarvan hebben we de afgelopen jaren bitter weinig gemerkt. Bij het ontwikkelen ervan heeft de Europese Commissie de nadruk eenzijdig gelegd op de bevordering van concurrentie. Solidariteit is daarbij het ondergeschoven kindje geworden.

Door de eenzijdige druk van de Europese Commissie op het opvoeren van de concurrentie op alle mogelijke

gebieden in de Europese Unie, zijn in Nederland veel publieke diensten uitgekleed. De markt werd het ideaalbeeld. Het in overheidshanden houden van publieke diensten werd als ouderwets gezien en onder het mom van 'het moet van Europa' werden steeds meer van dit soort diensten geliberaliseerd. Thuiszorg, volkshuisvesting, ziekenhuizen, energiebedrijven, het openbaar vervoer, overal zou marktwerking ervoor zorgen dat de dienstverlening zou verbeteren, de prijzen lager zouden worden en de kwaliteit zou verbeteren.

KWALITEIT NIET OMHOOG, BONUSSEN WEL

Zoals we allemaal weten, is daar weinig van terechtgekomen. De kwaliteit is niet verbeterd en de service niet vooruitgegaan. Misschien zijn dat kosten soms wel wat lager zijn uitgevallen, maar niet zonder dat de werknemers dat moesten voelen door verslechtering van arbeidsvoorwaarden en minder zekerheid. De bonussen voor de managers in deze bedrijven stegen in dezelfde tijd echter tot ongekende hoogten.

Toch had het zo niet hoeven lopen. De regels en verdragen van de Europese Unie waren namelijk betrekkelijk vaag over wat publiek moest zijn en wat privaat. Door die vaagheid gingen de verschillende lidstaten van de Europese Unie ook heel verschillend met de regels om. Nederland is, onder de bezielende leiding van nota bene de PvdA

van Wim Kok, compleet doorgeslagen in de liberaliseringsdrang.

Hoewel de Commissie het voortvarende beleid van de neoliberale Nederlandse kabinetten wel verwelkomde, hoefde die doorgeslagen liberalisering dus niet van Europa. De druk op de Commissie neemt echter toe om haar instelling te veranderen. Ook in het Europees Parlement zien steeds meer mensen in dat bepaalde diensten vooral een algemeen belang dienen; en dat dit belang niet wordt gediend met liberalisering en privatisering.

LOBBYEN MET EEN VAAG VERDRAG IN DE HAND

De SP heeft zich altijd verzet tegen de toenemende macht van Brussel, de Europese Grondwet waarin sociale bepalingen slechts in vage termen geformuleerd werden en de opvolger ervan, het eind 2009 in werking getreden Verdrag van Lissabon. We blijven ons dan ook kritisch opstellen tegenover verdere uitbreiding van de bevoegdheden. Toch biedt het nieuwe Verdrag ook mogelijkheden. Het bevat namelijk een aantal, weliswaar vaag geformuleerde, maar wel bruikbare handvatten om het beleid in sociale richting bij te sturen. Zo gebruiken we dit verdrag bij onze oproepen aan de Europese Commissie om af te stappen van het doorgeslagen liberaliseringsbeleid. Bijvoorbeeld met artikel 3, lid 3. Daarin staat dat de Unie zich inzet voor 'een sociale markteconomie met een groot concurrentievermogen die gericht is op volledige werkgelegenheid en sociale vooruitgang, en van een hoog niveau van bescherming en verbetering van de kwaliteit van het milieu'. Die notie van 'sociale' markteconomie geeft aan dat concurrentie niet meer de enige overweging kan zijn, ook niet bij de vervolmaking van de interne markt.

Bovendien is bij dit Verdrag van Lissabon ook protocol nr. 26 over diensten van algemeen belang aangenomen. Daarin wordt expliciet vermeld dat de 'nationale, regionale en lokale autoriteiten de essentiële rol en de ruime discretionaire bevoegdheid bezitten om diensten van algemeen economisch belang te verrichten, te doen verrichten en te organiseren op een manier die zoveel mogelijk in overeenstemming is met de behoeften van de gebruikers'. In dit protocol wordt verder ook nog melding gemaakt van 'de diversiteit tussen verschillende diensten van algemeen economisch belang en de verschillen in de behoeften en voorkeuren van de gebruikers die kunnen voortvloeien uit verschillende geografische, sociale of culturele omstandigheden'. Ten slotte spreekt het protocol zich uit voor 'een hoog niveau van kwaliteit, veiligheid en betaalbaarheid, gelijke behandeling en de bevordering van de algemene toegang en van de rechten van de gebruiker'. Hiermee wordt duidelijk gemaakt dat Europese burgers recht hebben op toegang tot diensten van algemeen belang, en dat deze van een hoge kwaliteit moeten zijn.

REGELS GEBUIKEN VOOR EEN SOCIALER EUROPEES BELEID

Hoe doe je dat nou, binnen het Europees Parlement de strijd aangaan om de Europese Unie niet langer als puur liberaal project te gebruiken?

Als lid van de Interne Marktcommissie ben ik actief betrokken geweest bij de totstandkoming van een rapport over nieuwe ontwikkelingen bij overheidsopdrachten. Daarin wordt vastgesteld dat volgens het nieuwe Verdrag lokale overheden een ruime bevoegdheid kennen bij het wel of niet kiezen voor aanbesteden.

Voor de SP gaan de belangrijkste paragrafen in dit rapport daarnaast over sociaal verantwoorde aanbestedingen. Mede dankzij amendementen van de SP geeft het Europees Parlement nu onomwonden aan dat niet alleen de laagste prijs, maar ook de kwaliteit van de dienstverlening voorop kan staan bij aanbestedingen. Door ook sociale criteria in te voeren kunnen bijvoorbeeld van tevoren eisen worden gesteld aan de beloning van personeel. In het rapport wordt dankzij de SP gesteld dat 'de ILO-conventie nr. 94 bepaalt dat algemene overheidsopdrachten clausules moeten bevatten die billijke vergoeding waarborgen, alsmede arbeidsvoorwaarden die niet minder gunstig zijn dan de voorwaarden die bijvoorbeeld in cao's zijn opgenomen'.

Inmiddels heeft de Commissie in antwoord op schriftelijke vragen die ik stelde over aanbesteding van de thuiszorg in Nederland, dit standpunt overgenomen: ook de Commissie is nu van mening dat je kunt aanbesteden op kwaliteit (incl. goede arbeidsvoorwaarden voor werknemers) in plaats van op kosten.

EIND AAN JAREN NEOLIBERAAL DENKEN?

Ook de Italiaanse professor Mario Monti, voormalig Eurocommissaris, heeft op dit gebied van zich laten horen. Hij kreeg een jaar geleden van de voorzitter van de Europese Commissie, Barroso, de opdracht om een studie te doen naar de revival van de interne markt. Natuurlijk heb ik Monti in vergaderingen van het EP, maar ook onder vier ogen, de oren gewassen over het tot nu toe volstrekt neoliberale karakter van de interne markt: als hij wil dat mensen gebruik gaan maken van de interne markt en er geen negatief gevoel over hebben, en dat wil hij, dan moet het allemaal veel socialer worden. Uiteindelijk concludeert ook hij in zijn rapport dat de Europese Unie zich veel te veel heeft laten leiden door concurrentieoverwegingen en zo de burger buitenspel heeft gezet. De burger ziet geen voordelen meer, als er steeds meer voorzieningen verdwijnen in plaats van beter te worden en als grote bedrijven de ene recordwinst na de andere behalen, terwijl voor deze burger juist de baan-zekerheid is afgenomen en de arbeidsomstandigheden zijn verslechterd.

Monti presenteerde zijn rapport op 10 mei aan de Commissie. Het rapport over overheidsopdrachten is op 18 mei aangenomen door het Europees Parlement. Nu is de Commissie aan zet. Zij kan kiezen: of zij negeert de adviezen van een van de grondleggers van de interne markt en van het EP, of zij maakt een einde aan jaren van puur liberaal denken. Ik ben benieuwd en zal niet aarzelen om bij gebrek aan concrete resultaten de steun die we nu in het EP hebben, te mobiliseren om de druk op de Commissie maximaal op te voeren.

PRIVATISERING IN HET VOORMALIGE OOSTBLOK

Tekst: Arjan Vliegthart Foto: Wim Oskam / Hollandse Hoogte

Foto: Wim Oskam/Hollandse Hoogte

Een ommuurd getto van Russische oligarchen aan de Wolga.

De dreigende sluiting van Organon en de mogelijke ontslagen die daarvan het gevolg zijn, laten zien dat veel landen het moeilijk hebben om hun eigen economie zo vorm te geven als zij dat graag zouden willen. Door het mondialiseringsproces opereren bedrijven steeds meer internationaal, en worden belangrijke beslissingen vaak ver weg van de betrokkenen genomen. Vaak ook zonder dat deze betrokkenen, werknemers, toeleveranciers en lokale overheden invloed kunnen uitoefen op deze besluiten. Hier zijn de buitenlandse investeerders door de regering met open armen binnengehaald, hoe ging dat in de voormalige Oostbloklanden?

De afgelopen jaren hebben we diverse voorbeelden gezien van bedrijven die hun winstgevende vestigingen in een land sloten om ergens anders hetzelfde product met meer winst te kunnen maken. De drijvende kracht achter deze processen is vaak de wil van aandeelhouders om – op korte termijn – zoveel mogelijk winst te maken. En hoewel veel politici ons willen doen geloven

dat hiertegen niets te doen is, ligt de werkelijkheid een stuk gecompliceerder. Het zijn namelijk vaak dezelfde politici geweest die in het recente verleden de deuren wijd open hebben gezet voor buitenlandse investeerders, vaak met het argument dat de economie hiervan optimaal zou profiteren. Daarvoor werden allerlei wetten die investeringen minder mobiel maakten afgeschaft,

werden buitenlandse investeerders gelokt met lage belastingtarieven en waren overheden bereid om voor de nodige infrastructuur te zorgen zodat buitenlandse investeerders het optimale rendement uit hun investeringen konden halen. Vaak ging dat echter niet gepaard met afspraken over de duur van de investering, de bijdrage aan de lokale economie en arbeidsplaatsen. Het heersende idee

BANKEN IN WESTERSE HANDEN

Niet alleen autofabrikanten en chemie-ondernemingen hebben zwaar in Centraal- en Oost-Europa geïnvesteerd. Ook westerse banken hebben massaal banken in de regio overgenomen. In de nieuwe lidstaten is meer dan 90 procent van de bancaire sector in westerse handen. Vooral Duitse en Oostenrijkse banken zijn in Oost-Europa actief en

maakten de afgelopen jaren grote winsten. Tijdens de financiële crisis bleek deze afhankelijkheid van westerse banken allerlei nadelige effecten te hebben. Toen deze banken moesten sparen en bij westerse overheden moesten aankloppen voor financiële steun staakten zij hun activiteiten in Oost-Europa. Daardoor konden

bedrijven in deze landen nauwelijks geld lenen of slechts tegen heel hoge tarieven. Overheden in de regio stonden hier machteloos tegenover omdat zij het beleid van de westerse banken niet of nauwelijks konden beïnvloeden.

was dat deze zaken vanzelf wel goed zouden komen.

De vraag is echter of dit laatste echt het geval is. In dat opzicht kan het leerzaam zijn te kijken naar datgene wat er de afgelopen twee decennia in Oost-Europa is gebeurd. Hier stonden regeringen namelijk voor de vraag hoe zij hun eigen economie na het staatsocialisme zouden willen vormgeven. Diverse landen kozen ervoor de deuren wagenwijd open te zetten voor buitenlandse investeerders om hun economie zo mee op te stuwen in de vaart der volkeren. Andere landen gaven er de voorkeur aan om hun economieën gesloten te houden en vooral naar binnenlandse eigenaren te zoeken voor de voormalige staatsbedrijven. De uitkomsten van deze keuzes verschillen en ook binnen deze twee varianten zit nog een hele bandbreedte aan keuzemogelijkheden.

VAN HAMER EN SIKKEL NAAR DE VEILINGHAMER: ERVARINGEN UIT DE NIEUWE LIDSTATEN

Als we naar de nieuwe lidstaten van de Europese Unie kijken, Hongarije, Tsjechië en Slowakije voorop, dan valt op dat deze landen er vooral voor gekozen hebben om buitenlandse investeerders ruime toegang te geven tot hun eigen economieën. Gevolg daarvan is dat meer dan de helft van hun economieën in buitenlandse handen is. Vooral Duitse bedrijven hebben de afgelopen jaren veel in deze landen geïnvesteerd en belangrijke sectoren, zoals de automobielin-dustrie en de chemische industrie

overgenomen. Weliswaar bleven bedrijven als Skoda in naam bestaan, maar de belangrijkste beslissingen worden vandaag de dag in het hoofdkantoor van Volkswagen in het Duitse Wolfsburg genomen.

Door dit beleid is er wel een soort economie ontstaan die we niet snel ergens anders in de wereld zullen tegenkomen. De landen in de regio kunnen 'afhankelijke markteconomieën' worden genoemd. Voor hun economische groei zijn zij grotendeels afhankelijk van buitenlandse investeerders en hun wet- en regelgeving is erop gericht om het deze investeerders zo gemakkelijk mogelijk te maken. Daarom zijn buitenlandse ondernemingen ook de grote winnaar van de economische veranderingen die in de jaren negentig en het begin van deze eeuw hebben plaatsgevonden. Andere belanghebbenden, zoals werknemers, hebben aan invloed moeten inleveren.

In economisch opzicht lijkt deze strategie de landen geen windeieren te hebben gelegd. In vergelijking met andere voormalig communistische landen zijn zij het hardste gegroeid en behoren hun industrieën tot de beste van de voormalige communistische wereld. De vraag is echter of dit relatieve succes alleen aan het economisch beleid kan worden toegeschreven. Allereerst behoorden Hongarije, Tsjechië en Slowakije ook al ten tijde van het communisme tot de meest welvarende landen van dit deel van de wereld. Tegelijkertijd geeft hun geografische ligging naast

het rijke West-Europa hen de mogelijkheid om goederen te exporteren. Ten derde hebben zij met het toetredingsproces tot de Europese Unie veel financiële en technische steun gekregen die landen verder oostwaarts niet hebben gekregen.

Daarnaast mag afhankelijkheid van buitenlands kapitaal de afgelopen jaren bijgedragen hebben aan de economische sprong die de drie landen gemaakt hebben, het maakt ze vandaag de dag bijzonder kwetsbaar voor externe ontwikkelingen. De huidige economische crisis is daar een voorbeeld van. Nog minder dan in West-Europa hebben de landen in Oost-Europa de mogelijkheid hun eigen economie in tijden van crisis te stimuleren. Bedrijfsverhuizingen zoals het dreigende vertrek van Organon, komen hier veel vaker voor. En beleidsmakers zitten in deze landen per definitie in een lastige spagaat. Aan de ene kant afhankelijk zijn van buitenlands kapitaal voor hun economische ontwikkeling, maar aan de andere kant zelf nauwelijks actief kunnen bijdragen aan de versteviging van hun eigen economische basis. Het duurzaam verankeren van de Centraal-Europese economieën in de eigen samenleving is een opgave die nog lang niet voltooid is.

Overigens valt op dat niet alle nieuwe lidstaten van de Europese Unie op dezelfde manier hun poorten hebben geopend voor buitenlandse ondernemingen. In een land als Slovenië bijvoorbeeld hebben de verschillende regeringen een veel behoedzamere

WAAROM INVESTEREN WESTERSE ONDERNEMINGEN GRAAG IN OOST-EUROPA?

De instroom van westerse investeringen in het voormalige Oostblok is geen toeval. Multinationals hebben goede redenen om in de regio te investeren. Deels komen die nog voort uit de infrastructuur van het communisme. Vooral in Centraal-Europa is het opleidingsniveau over het algemeen nog van hoog niveau, een erfenis van het systeem dat in 1989 omviel. De vraag is

hier echter hoelang deze positieve erfenis nog zal standhouden. Daarnaast zijn de lonen, zeker in vergelijking met West-Europa, laag. Gecombineerd met de geografische ligging van de regio, aan de rand van de grote Europese afzetmarkt maakt dit de regio tot een ideale uitvalsbasis voor duurzame consumptiegoederen zoals auto's en Blackberries.

Tegelijkertijd is het succes breekbaar. Ook het voormalig Oostblok concurreert met andere regio's in de wereld, vooral op het gebied van lonen. Zo werden mobiele telefoons in de jaren negentig vaak nog in Tsjechië en Hongarije gemaakt, nu is dat toch vooral in China.

koers gevaren, waarbij zij overigens bijzonder succesvol zijn geweest. Slovenië kent het hoogste inkomen per hoofd van de bevolking van alle nieuwe lidstaten en blijkt redelijk in staat om ook andere belanghebbenden dan buitenlandse ondernemingen zeggenschap te geven over het te voeren beleid. Net als bij de eerder genoemde drie landen heeft dit succes meerdere vaders, maar het is een fabeltje om te veronderstellen dat alleen buitenlands kapitaal tot een succesvolle economische transformatie kan leiden.

VAN NOMENKLATOERA NAAR OLIGARCHIE: HET GROTE GRAAIEN IN DE VOORMALIGE SOVJET-UNIE

Niet alle landen in de voormalige communistische wereld kozen ervoor om buitenlandse ondernemingen toe te laten tot hun grondgebied. Vooral in de voormalige Sovjet-Unie gingen de meeste staatsbedrijven in de jaren negentig over naar binnenlandse oligarchen. Deze kleine nieuwe economische elite, die vaak zeer goede banden had met de oude en nieuwe machthebbers in de regio, waren in staat om – op al dan niet een legale manier – zeggenschap te krijgen over grote delen van de economie en daarbij een ongelooflijke welvaart te vergaren. Daarbij was vaak de impliciete afspraak dat deze nieuwe economische elite zich niet met politiek zou inlaten, maar zich juist afzijdig zou houden. Gebeurde dat niet, dan leidde dat direct tot grote conflicten, waarbij de rechtszaak tussen oliemagnaat Chordokovski en de Russische staat onder

leiding van Poetin waarschijnlijk het meest in het oog springende voorbeeld is.

Deze nieuwe elite hield buitenlandse investeerders vaak liever buiten de deur dan dat ze hen de mogelijkheid gaf om te investeren. Weliswaar werden er soms wel degelijk deals gesloten tussen de nieuwe bezitters van de grote, vaak ook multinationale ondernemingen en westerse bedrijven, maar die laatste kregen nooit zomaar toegang tot de Russische of andere markten. De economische macht bleef in handen van een kleine groep en daarom kunnen we in deze landen eerder spreken van 'clan-economieën' dan van daadwerkelijke markteconomieën. De vrije markt speelt in deze landen vaak wel een rol, maar is meestal ondergeschikt aan de particuliere belangen van de grootste oligarchen.

De vorm van privatisering zonder markteconomie leidde weliswaar tot het ontstaan van een rijke bovenklasse, maar ook tot een explosieve groei van ongelijkheid in de samenleving. Armoede nam hand over hand toe, de gemiddelde levensverwachting daalde de afgelopen decennia drastisch in de voormalige Sovjet-Unie en de bevolking kromp – mede vanwege de donkere toekomstperspectieven van veel burgers. Het welvaartsniveau is in deze landen ten opzichte van eind jaren tachtig van de vorige eeuw nauwelijks gestegen.

Maar ook binnen deze groep van landen is nog de nodige variatie. In sommige landen, zoals Wit-Rusland hebben de nieuwe economische en

politieke machthebbers de democratie op effectieve wijze buiten werking gesteld. In andere landen binnen de voormalige Sovjet-Unie zijn de nieuwe elites minder 'effectief' geweest in het uitschakelen van de gewone bevolking in het besluitvormingsproces. In weer andere landen, zoals Oekraïne, zijn de nieuwe machthebbers hopeloos verdeeld over de koers die het land zou moeten varen: moet het zich op het Westen oriënteren en ruimte bieden aan westerse bedrijven of kan men beter goede relaties aanbinden met Rusland en het Russische model van oligarchen aanhouden?

TOT BESLUIT

Al met al blijken de landen van het voormalige Oostblok verschillende keuzes te hebben gemaakt over hoe zij hun eigen economie vormgeven. De resultaten van twintig jaar privatisering zijn lang niet overal even rooskleurig. In de nieuwe EU-lidstaten is het privatiseringsproces over het algemeen genomen beter verlopen en hebben er meer mensen van geprofiteerd dan in de voormalige Sovjet-Unie. Tegelijkertijd geldt in alle landen dat de ongelijkheid fors is toegenomen en dat de toekomst van de economieën in Centraal-Europa voor een groot deel in handen ligt van westerse bedrijven. Politiek gezien lijken deze landen daar ook in toenemende mate gevoelig voor geworden te zijn. Zij hebben nog geen oplossing kunnen vinden voor de spagaat waar ze nu inzitten.

EINDE CRISIS NOG NIET IN ZICHT

DOOR EERDERE LOONMATIGING WACHT ONS ECONOMISCHE STAGNATIE

Tekst: Geert Reuten SP-Eerste Kamerlid en Universitair Hoofddocent Economie aan de Universiteit van Amsterdam

De financieel-economische crisis wordt vaak toegeschreven aan onverantwoord gedrag van bankiers en onvoldoende toezicht op banken en andere financiële instellingen. Dat speelt inderdaad een belangrijke rol, maar de oorzaken van de crisis liggen dieper. Deze ontstonden met de inzet van het neoliberalisme begin jaren tachtig. Zelfs als de structuur van het banksysteem spoedig wordt herzien, zullen die dieperliggende oorzaken hun tol eisen.

LOONMATIGING, MAAR DE INVESTERINGEN STEGEN NIET

Met de massale werkloosheid die door de recessie van begin jaren tachtig ontstond, kwam in de VS en de EU-landen een verschuiving tot stand in de machtsverhoudingen tussen werkgevers en werknemers. Door de werkloosheid was het voor werknemers moeilijk om loonsverhoging te eisen, want: 'Voor jou tien anderen.' Deze verzwakte positie van werknemers leidde ertoe dat loonstijgingen voortdurend achterbleven bij de stijging van de arbeidsproductiviteit. Dit achterblijven zien we weerspiegeld in een voortdurende daling van het loonaandeel in het totale inkomen, waar tegenover een overeenkomstige stijging staat van het kapitaalinkomen

– voornamelijk winsten (zie kader). Opmerkelijk is dat deze stijging van de winsten niet resulteerde in een stijging van de investeringen, maar juist in een daling van de investeringen als aandeel van het nationaal inkomen. Dit is opmerkelijk, omdat de 'noodzaak' van loonmatiging steeds gepropageerd werd vanwege die investeringen: als de lonen zouden worden gematigd, dan zouden de investeringen stijgen en daarmee de economie meer groeien. In werkelijkheid gebeurde er iets anders. Werknemers matigden de lonen (zoals in Nederland door het Akkoord van Wassenaar) maar werkgevers gingen niet extra investeren. Jammer voor de werknemers, leuk voor de aandeelhouders. De grafieken 1 en 2 tonen deze

ontwikkeling. We zien dat er in de EU-landen een fors 'gat' tussen kapitaalinkomen/winsten en investeringen ontstond, terwijl in de VS het al bestaande 'gat' groter werd.

MINDER LOON, MAAR TOCH MEER CONSUMPTIE

Onder 'normale' omstandigheden resulteert relatieve loondaling in relatieve daling van de consumptie. Bij de voortdurend forse loondalingen die we in de VS en, nog forser, in de EU zagen, zou een overeenkomstige consumptiedaling tot depressie en stagnatie leiden. Loondaling leidt immers tot consumptiedaling (dus afzetdaling voor de bedrijven) en daarom tot productiedaling en investeringsdaling met ontslagen; daardoor nog verdere consumptiedaling, enzovoorts. Echter, de omstandigheden waren niet 'normaal'. Kijk naar grafiek 3, waar de ontwikkeling van lonen en consumptie in de EU is weergegeven: vanaf 1975/1981 daalt het relatieve loon voortdurend, maar de consumptie blijft vrij stabiel! Winstinkomen kan ook worden gebruikt om te consumeren, maar dit aandeel verklaart de stabiliteit van de consumptie slechts voor een betrekkelijk gering deel. De verklaring ligt vooral in de combinatie van een gemiddelde daling van de besparingen met een stijging van consumptieve kredietverlening. Kort gezegd: de loontrekkers spaarden minder en leenden meer.

In de VS zien we, in grafiek 4, bij relatieve loondaling zelfs een enorme consumptiestijging! Maar ook in de EU zien we in de afgelopen tien jaar een consumptie die net boven de lonen uitsteekt.

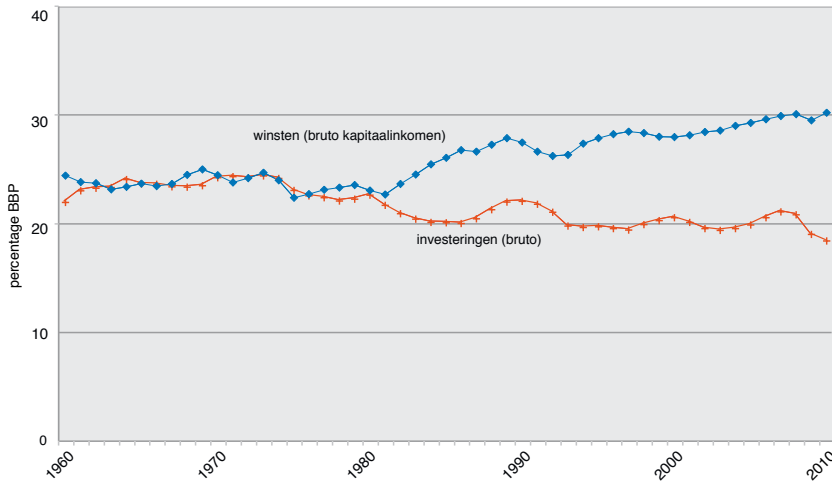
RELATIEVE LONEN, WINSTEN EN BBP: DEFINITIES

In dit artikel bespreken we de ontwikkeling van 'lonen', 'winsten', 'investeringen' en 'consumptie' tussen 1970 en 2010. We doen dit door voor ieder jaar te kijken naar het *aandeel* van de loonsom, de winsten, de investeringen en de consumptie in het nationaal inkomen. Die aandelen zijn uitgedrukt als percentages (bij een loonaandeel van 50 procent gaat de helft van het nationaal inkomen naar arbeid; bij een loonaandeel van 67 procent gaat tweederde naar arbeid).

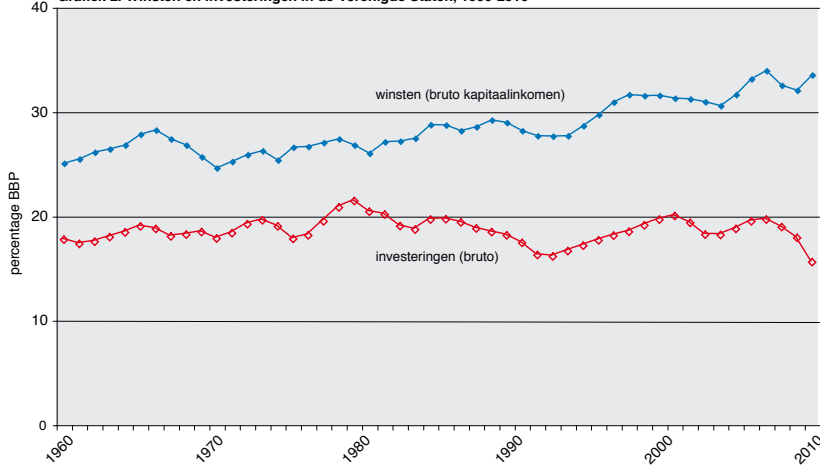
Het nationaal inkomen wordt meestal benaderd door het Bruto Binnenlands Product (BBP). Het BBP is de som van: (1) de bruto lonen; (2) het bruto kapitaalinkomen (ook wel genaamd exploitatieoverschot; naast afschrijvingen bestaat dit voornamelijk uit winst en daarom gebruiken we in dit artikel vooral de term winst); en (3) de omzetbelastingen (voornamelijk BTW).

Het gaat in dit artikel voornamelijk om de verhouding tussen looninkomen en consumptie. 'Zelfstandigen' vormen daarbij een uitzonderlijke categorie: ze verrichten wel arbeid maar hebben geen looninkomen (al hun inkomen wordt gemeten als winstinkomen). Wanneer in de loop van de tijd meer mensen zelfstandigen worden (of omgekeerd) wordt de verhouding tussen consumptie en looninkomen vertekend. Daarom is aan de zelfstandigen het gemiddelde looninkomen van de werknemers toegerekend; de rest van hun inkomen is dan (toegerekend) winstinkomen.

Grafiek 1. Winsten en investeringen in de Europese Unie, 1960-2010

Grafiek 2. Winsten en investeringen in de Verenigde Staten, 1960-2010

KOLONISERING VAN DE TOEKOMST

De lonen als aandeel van het BBP dalen, de besparingen drogen op, en de banken waren zo vriendelijk om bij te springen met consumptieve kredieten.

Deze consumptieve kredieten kennen twee vormen: direct via consumptieve leningen; indirect via het hypothecair bijlenen op de overwaarde van woonhuizen. Werknemers konden door deze kredieten de consumptie op peil houden en zelfs laten stijgen. Zo werd tevens een algemene economische stagnatie verhinderd. Maar op leningen moet rente betaald worden, en ooit moet de lening worden terugbetaald. Bank en via de banken andere kredietverschaffers, leggen zo een claim op toekomstige lonen. We zien dus een 'kolonisering van de toekomst'.¹ De lagere lonen

vanaf rond 1980 zijn 'gecompenseerd' door krediet. Maar daardoor zullen er in de toekomst lagere besteedbare lonen zijn. De stagnatie is zo naar de toekomst geschoven.

SAMENLOOP VAN BELANGEN

Tot voor kort leek het allemaal te passen, omdat van drie groepen de belangen samenliepen.

(1) *De superrijken.* Banken verkochten veel van hun leningen aan werknemers dóór aan beleggingsfondsen van de hoogvermogene bovenklasse (via zogenoemde 'securitisatie' werden leningen gebundeld doorverkocht). Banken kwamen daarmee tegemoet aan de schreeuw om beleggingsmogelijkheden van de rijken. De rijken zijn zo de effectieve 'kolonisatoren van de toekomst'. Tussen 2000 en 2007 verviervoudigde deze doorverkoop door Amerikaanse en Europese

banken van 400 miljard dollar tot bijna 1600 miljard dollar.

(2) *De banken.* De banken zelf verdienen, en verdienen, aan de rente op de consumptieve kredieten die ze zelf beheren en, via provisies, aan het doorverkopen aan de rijken. Het doorverkopen gaf vervolgens weer ruimte voor verdere kredietverlening.

(3) *De bedrijven.* 'Normaal' moeten bedrijven hun afzet 'voorfinancieren' via onder andere bankleningen voor de maandelijkse loonbetaling, en dat kost bedrijven uiteraard rente. Maar door consumptieve leningen aan werknemers valt een stuk van de noodzaak voor die voorfinanciering weg. Werknemers doen met het krediet dat boven op hun loon komt aankopen bij de bedrijven; zo vloeit dit geld naar de bankrekening van bedrijven waardoor zij voor dit deel geen loon behoeven voor te financieren. Voor dit deel betalen bedrijven minder rente aan banken. (Wat betreft de banken: zij halen dit met hogere rente weer terug bij de werknemersconsumptieleningen.)

De superrijken worden nog het minst geschaad door de crisis: banken blijken veelal garanties te hebben afgegeven op de pakketjes leningen die zij doorverkochten. De banken zitten in de penarie, maar hun verliezen worden afgewenteld op de maatschappij: banken mogen immers niet failliet gaan, dus de belastingbetalers springen bij. De bedrijven hebben een deuk gekregen maar ze staan niet voorop om een radicale verandering van het banksysteem te bepleiten. En tsja, de grote ellende wordt afgeschoven op de werklozen.

STAGNATIEPROBLEEM NIET OPGELOST

De financieel-economische crisis is de uitdrukking van de *reactie* op de gewijzigde inkomensverdeling sedert begin jaren tachtig. De potentiële stagnatie die het resultaat was van de veranderde machtsverhoudingen is door fors gegroeide kredietverlening en daardoor gerealiseerde stabilisatie van de consumptie vooruitgeschoven. Het potentiële stagnatieprobleem zélf wordt door de crisis echter niet opgelost. Integendeel:

¹ Deze karakteristieke term is bedacht door Photis Lysandrou (Global Inequality and the Global Financial Crisis: The New Transmission Mechanism, London Metropolitan Business School, Working Paper Series No. 5, 2009).

1. Als de banken effectief aangepakt gaan worden – dat gaat gebeuren, want anders dreigt ineenstorting van het hele systeem – dan is het gedaan met het verder vooruitschrijven van de problemen. De consumptie zal daardoor dalen als deel van het BBP.
2. Daarnaast ligt er nog steeds de kolonisatieclaim op het toekomstig inkomen van werknemers en ook daardoor zal de consumptie relatief dalen.
3. Bedrijven zullen bij dalende consumptie – dus dalende afzet – minder investeren.
4. De uitvoering van onzalige voorname om de overheidsbestedingen terug te schroeven, heeft niet slechts effect op de voorzieningen maar werkt ook door op de consumptie- en investeringsafzet van bedrijven.
5. Landen zoals China en India zullen niet zonder meer geneigd zijn om de

VS en de EU de exporten te laten opvoeren en zo de westerse economieën draaiende te houden. China en India zullen willen dat het Westen als tegenprestatie meer importeert. In een groeiende export kan de oplossing voor de economische stagnatie dus niet worden gevonden.

Al met al lijkt het erop dat de economieën van de VS en de EU in een langdurige stagnatieperiode zullen belanden.

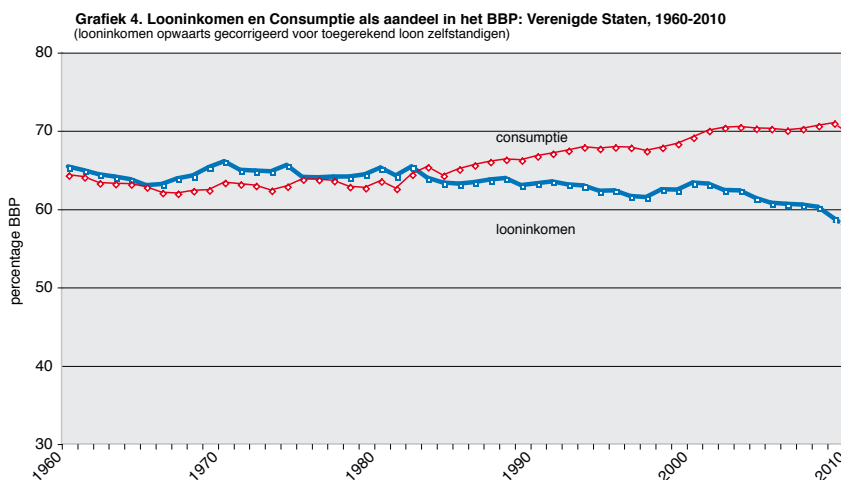
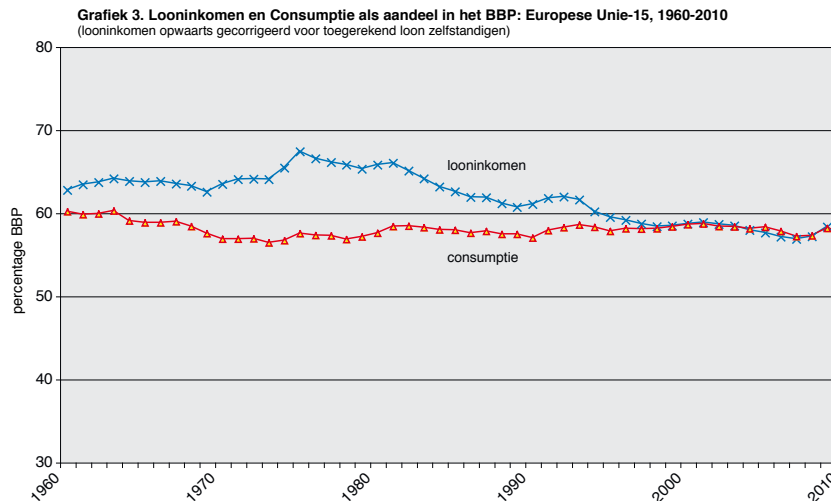
WAT TE DOEN?

Ten eerste: een recessie met stagnatietendenties is het slechtste moment om overheidsbegrotingstekorten terug te dringen door de uitgaven te verlagen. Op dit moment moeten de overheidsuitgaven juist gestabiliseerd worden. Een tijdelijke 'crisisbelasting' op de topvermogens kan het begrotingstekort terugdringen. Dit betreft de korte termijn.

Ten tweede: stagnatie leidt tot opdrogende winsten en rendementen. Om een stagnatie af te wenden zullen de lonen – min of meer geleidelijk – fors moeten stijgen. Natuurlijk, een individueel bedrijf ziet zijn eigen lonen liefst zo laag mogelijk, maar een individueel bedrijf heeft zijn eigen afzet niet in de hand. Om erger te voorkomen zullen bedrijven moeten wennen aan winsten en rendementen die lager zijn dan in de afgelopen decennia. Wennen: de rendementsnormen die bedrijven zichzelf stellen zijn gewoontes, in reactie op elkaar. Als 3 procent rendement de algemeen aanvaarde norm is, dan is 4 procent 'hoog', enzovoorts. Forse loonstijging is in het belang van werknemers maar ook in het belang van allen, inclusief de bedrijven.

De grote vraag is hoe een dergelijke collectieve redelijkheid in individualistische markteconomieën kan komen bovendrijven. Vakbonden die het roer omgooien? Werkgeversorganisaties die onorthodox gaan opereren? Als dergelijke acties niet spontaan ontstaan, dan zullen overheden in de VS en de EU-landen een overeenkomstig effect via gewijzigde belastingheffing moeten realiseren. Maar dat vergt andere politieke verhoudingen.

Een kortere versie van dit artikel verscheen in Het Financieel Dagblad van 21-08-2010

EU-15 EN NEDERLAND

De 'EU-15' zijn de 15 landen die tot 2004 de EU vormden (Finland, Zweden, Denemarken, Verenigd Koninkrijk, Ierland, Duitsland, Nederland, België, Luxemburg, Frankrijk, Spanje, Portugal, Italië, Griekenland, Oostenrijk). De grafieken 1 en 3 zijn op deze landengroep gebaseerd omdat de cijfers daarvan teruggaan tot 1960.

Het patroon van de Nederlandse 'kapitaalinkomens' en 'investeringen' is vanaf 1980 vrijwel gelijk aan het gemiddelde van de EU-15, doch in Nederland lag het kapitaalinkomen 3-4 procentpunten hoger (grafiek 1). De neerwaartse trend van het loonaandeel is voor beide vrijwel gelijk. Maar terwijl voor het gemiddelde van de EU-15 het consumptieaandeel in het BBP vanaf 1980 vrij constant is, volgt het Nederlandse consumptieaandeel vrij gelijkmatig de neerwaartse loontrend (grafiek 3).

Alle grafieken zijn samengesteld op basis van cijfers gepubliceerd door de Europese Commissie (EU, Economic and Financial Affairs, Economic databases and indicators, AMECO data base, 28-2-2010; 2010 en 2011 betreffen EC-voorspellingen. http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/ameco/index_en.htm)

LINKS: PVDA, SP EN GROENLINKS

Tekst: Willem Bos

Een beschrijving van de geschiedenis van linkse organisaties in Nederland van het eind van de 19e eeuw tot nu: dat is wat Sjaak van der Velden ons biedt in zijn jongste boek 'Links, PvdA en GroenLinks'. Hij geeft een beeld van de vele socialistische, anarchistische, communistische en revolutionair socialistische organisaties die ons land de afgelopen 130 jaar heeft gekend en voor een deel nog kent. Wie een dergelijke omvangrijke en gecompliceerde geschiedenis in iets meer dan 200 pagina's wil weergeven, moet scherpe keuzes maken. Van der Velden is zich daarvan zeer bewust en geeft aan dat hij vele aspecten buiten beschouwing heeft moeten laten of slechts summier kon behandelen. Als centraal ordeningsprincipe heeft hij gekozen voor de stamboom van de socialistische beweging. Beginnend met de Sociaal Democratische Bond SDB (1882-1900), behandelt hij de verschillende stromingen die daar in de loop van de tijd uit voort zijn gekomen. Die aanpak leidt tot een overzichtelijk geheel waarin de (historische) plaats van verschillende organisaties en stromingen duidelijk wordt.

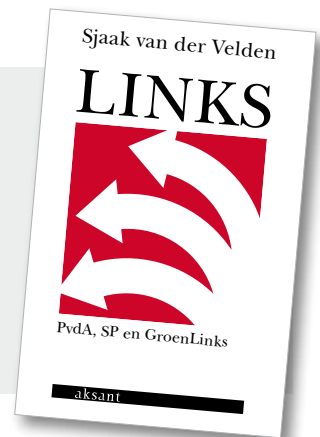
Maar een dergelijke aanpak heeft ook een nadeel. De ontstaansgeschiedenis van politieke organisaties is natuurlijk een belangrijke factor in hun verdere ontwikkeling, maar het is niet allesbepalend. Behalve het 'genetisch' materiaal dat een organisatie bij het ontstaan meekrijgt (de traditie waar men uit voortkomt, die men wil voortzetten of juist veranderen), spelen ook de omgevingsfactoren een bepalende rol. Die leiden tot een dynamiek waarin nieuwe groepen radicaliseren en zich naar links bewegen, en andere groepen gevestigde belangen krijgen en naar rechts opschuiven.

Het erg sterk vasthouden aan de stamboom-benadering geeft daarmee soms een vreemde beoordeling van politieke formaties. Zo wordt de rechtse partij DS70 – die in de jaren zeventig in de kamer zat en samen met de voorlopers van het CDA en de VVD deel uitmaakte van het eerste kabinet Biesheuvel – door van der Velden tot links gerekend omdat het een afsplitsing van de PVDA was.

Problematisch is die benadering mijns inziens ook als het om GroenLinks gaat. Van der Velden behandelt deze partij vooral als een voortzetting van Pacifistisch Socialistische Partij (PSP) en de Communistische Partij (CPN): twee loten aan de stamboom die begon met de SDB. De andere twee worden niet behandeld – de uit de christelijke partijen

afkomstige Politieke Partij Radicale (PPR) en de (veel kleinere) Evangelische Volkspartij (EVP) – terwijl het weleens zou kunnen dat het huidige GroenLinks veel meer de sporen draagt van de PPR dan van CPN en PSP. Maar deze kritische opmerkingen doen niets af aan het feit dat van der Velden erin is geslaagd om in een zeer leesbaar boek de grote lijnen van de geschiedenis van de linkse beweging in Nederland neer te zetten. Daarbij is het ook verfrissend dat hij aan de ene kant poogt een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld te geven, maar tegelijkertijd zijn eigen mening over zaken niet onder stoelen of banken steekt. Dat geldt voor andere stromingen, maar ook voor 'zijn eigen' SP. Zo geeft dit boek niet alleen een handzaam overzicht van wat achter ons ligt, maar ook alle redenen om verder na te denken en te discussiëren over wat ons te doen staat.

Sjaak van der Velden
Links: PvdA, SP en GroenLinks
Uitg. Aksant: Amsterdam 2010
ISBN: 978-90-5260-375-9
Aantal pagina's: 225
Prijs: 15 euro

Bourgeois- Republiek

Elk het zijne

NEOLIBERALE ZWIJNEN

Tekst: Sjaak van der Velden

Rond 1890 verscheen een aantal prenten in de reeks 'Aanschouwelijk onderwijs in de staatkunde'. Twee van die prenten staan hiernaast afgebeeld en geven op beeldende wijze weer hoe socialisten dachten over de bestaande economische situatie en het alternatief dat zij zich voorstelden.

De prenten spreken eigenlijk voor zich. In de het kapitalisme, ofwel de bourgeois-republiek (wat hadden ze vroeger toch een mooi spraakgebruik, ook in de politiek), is het ieder voor zich en het recht van de sterkste. Kijk maar hoe de varkens elkaar op leven en dood bevechten. Dat is hoe de wereld eruit ziet als iedereen alleen voor het eigen individuele belang opkomt. Volgens de negentiende-eeuwse liberalen maar ook volgens de neoliberalen die het de afgelopen dertig jaar in de wereld voor het zeggen hadden, is dat het beste voor de maatschappij. In navolging van de achttiende-eeuwse econoom Adam Smith beweren zij namelijk dat de maatschappij het meeste baat heeft bij het door iedereen najagen van het eigenbelang. Overigens was Smith veel slimmer dan degenen die zijn naam ijdel gebruiken. Hij was er namelijk

ook van overtuigd dat de mens morele gevoelens heeft die hem ervan weerhouden alleen maar egoïstisch gedrag te vertonen. Mensen richten zich volgens Smith sterk op elkaar, verplaatsen zich in elkaars positie en voelen met anderen mee. De bekende goeroes van het neoliberalisme citeren Smith met graagte, maar ze noemen dan altijd slechts zijn uitspraak over het eigenbelang. Zijn opvatting over morele gevoelens vergeten ze meestal. Dat gold ook voor Margaret Thatcher, toen zij in 1987 beweerde dat er volgens haar 'niet zoiets als een maatschappij' bestaat. Ze maakte met die opvatting de weg vrij voor een tijdperk waarin het egoïsme ruim baan kreeg.

De schoolprent laat duidelijk zien wat daarvan het werkelijke gevolg is: wie het hardste alleen maar eigenbelang najaagt, krijgt de meeste macht en heeft ook het meest te eten. Hoe anders zou dat zijn in een sociale republiek. Onder omstandigheden waarin er voor iedereen genoeg is, en het ook op een eerlijke manier verdeeld wordt, zou de wereld er volgens socialisten een stuk ordelijker uit zien. Niks geen knokken om eten, maar netjes in de rij je deel krijgen. De gedachte om netjes in het gelid aan een trog te staan, zal veel moderne mensen misschien niet erg aanspreken. Het vechten uit de bovenste afbeelding zal de meeste mensen echter nog meer tegen de borst stuiten.

Het vechtkapitalisme waar neoliberale pleitbezorgers zoals Pinochet, Reagan, Thatcher en Lubbers voor streden, heeft een tijd de wind in de rug gehad. Door de onstuimige groei van de kredietverlening groeide ook

het nationaal inkomen tot grote hoogte, waardoor zelfs veel oorspronkelijke tegenstanders erin gingen geloven. Nogal wat socialisten hingen hun ideeën en strijdwill aan de wilgen en dachten dat het kapitalisme nu een oplossing had gevonden voor de economische crises. De economie leek onstuitbaar te groeien en dat zou ertoe leiden dat uiteindelijk iedereen zou gaan meeprofiteren. Niet dus. De luchtbel is geklapt, de economie zit weer in een crisis en armoede klopt weer aan de deur bij vele huizen.

Voor veel mensen heeft het neoliberalisme door de economische ontwikkelingen van de laatste paar jaar afgedaan. Als je echter dertig jaar lang een samenleving bombardeert met een ideologisch spervuur van liberale standpunten; als je mensen opvoedt met als boodschap dat je geen dief van je eigen portemonnee mag zijn, dat iedereen voor zichzelf moet zorgen en dat de overheid alleen maar een grote grabbelaar is – als dat soort ideeën gemeengoed is geworden, dan is het begrijpelijk dat de weerzin tegen graaiende bankiers zich niet plotsklaps politiek vertaalt in een groei van socialistische partijen. Daar zijn strijd en tijd voor nodig.

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 58

GROTER DAN JEZELF

RENKE LEIJTEN
SP-Tweede Kamerlid

Regelmatig ontvangt een Kamerlid allerhande uitnodigingen: voor toneelpremières tot openingen van winkels. Ook voor seminars, waar ik volgens de schrijvers thuishoor vanwege mijn expertise. Laatst had ik er een in handen: 'Moedig leiderschap in de zorg', van een management-forum voor de zorg. Een dag vol speeches, cursussen, de nooit ontbrekende lunch en borrel ter afsluiting. Een dag cursus kost een deelnemer 'maar' 695 euro... De dag voor moedig leiderschap in de zorg zal ongetwijfeld een daverend succes zijn voor de deelnemers met stropdas en leaseauto van de zorginstelling. Het zal ook een leuke dag zijn, waarop oude bekenden weer eens 'ongedwongen' met elkaar kunnen bijpraten. En je doet er handige contacten op. Wellicht voor een nieuwe functie, of je 'spot' iemand die voor jouw zorginstelling interessant zal zijn. Kortom, de investering van bijna 700 euro zeker waard.

U zult wel merken dat ik enigszins cynisch ben over zo'n dag. Leidinggevend in de zorg zijn mensen die weten waar ze het voor doen: goede zorg voor hun patiënten en/of bewoners. Leidinggevend in de zorg zijn ook mensen die weten met wie ze dit doen: hun personeel dat

uiterst flexibel werkt; overdag, 's avonds, 's nachts, in de weekends, op feestdagen. Ik ben ervan overtuigd dat moedige leiders niet gevormd worden door een dag met speeches van hockeycoaches en workshops over 'inspiratie'. Moedige leiders in de zorg weten dat ze iets doen dat groter is dan zichzelf, dat hun leiderschap in dienst moet staan van een goed verloop van de zorg, met tevreden medewerkers en natuurlijk ook met een deugdelijk financieel beleid. Een goede leidinggevende weet dat de motivatie van medewerkers uit zorgzaamheid voortkomt en dat ze gruwelen van tijd verspillen aan eindeloze formulieren. Ook weet de leidinggevende dat patiënten en/of bewoners afhankelijk zijn, dus dat je ze niet moet benaderen als consumenten die ook 'even' ergens anders kunnen shoppen. Je zorgt dat er geluisterd wordt naar de wensen van de mensen die zorg nodig hebben en naar de zorgen van hun naasten.

Er werken vele mensen in de publieke en semi-publieke sector. Agenten en beveiligers, docenten en leraren, verzorgenden en verpleegkundigen, buschauffeurs en conducteurs, brandweermannen en vuilophalers, gemeenteamtbenaren en woonconsulenten voor huurders, jeugdhulpverleners; zij werken in dienst van onze samenleving. Ze willen lesgeven en misdaad bestrijden, willen zorgen en vervoeren. Ze werken met mensen, vóór mensen. Natuurlijk koesteren deze mensen persoonlijke wensen: brood op de plank, een gezond gezin en een mooi huis. Dat verdienen zij ook, voor hun inzet voor ons algemeen belang. Er werken helaas ook vele mensen in de publieke sector die het zicht op waar ze het voor doen volledig zijn verloren. Een leerling zien ze nooit, maar ze beslissen wel over de inzet van voldoende (gekwificeerd) personeel. Een patiënt of bewoner is ver verwijderd van de

beleidsafdeling en de bestuurstafel waar het gaat over omzetcijfers en prestatienormen. De reiziger is iemand die geen auto met chauffeur heeft, zoals zichzelf. Agenten zijn pionnen op het schaakbord van evenementen. Huurders wonen schief. Dit is wederom een cynisch beeld van de bestuurslaag in de publieke sector, maar toch ontkwam ik niet aan deze realiteitsflits toen ik de uitnodiging voor 'moedig leiderschap in de zorg' doorlas.

In deze barre bezuinigingstijden zal er naar onze publieke sector worden gewezen. Of het nu over de huursector, de zorg, de ambulance, politie en brandweer, de gemeente of de jeugdzorg gaat, immer is het inefficiënt en te duur. Onze publieke sector is altijd een bron van ergernis voor mensen die er niet op aangewezen zijn. Er wordt niet begrepen dat een focus op enkel cijfers de mensen ontkent voor wie de sector van ongekende waarde is. Ik stel voor dat we onze publieke diensten en werken niet beschimpen maar gaan verbeteren. Géén dure en onnodige seminars meer voor de happy few aan de top. Geen verdere bureaucrativering, geen hogere salarissen aan de top en wantrouwen richting de mensen die het échte werk doen. Organisaties worden verplicht tot herbezinning en terug naar de bron. "Voor wie doen we dit?", moet de eerste en enige vraag zijn. Wanneer die menselijk wordt beantwoord, verdwijnen de verspilling en het eigenbelang. Dan zal blijken dat je onze eigen publieke sector in dienst kan stellen van de taak waarvoor ze is opgericht. En die taak is groter dan jezelf.